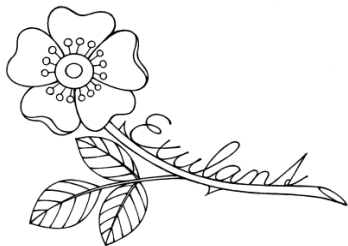

INFORMAČNÍ VĚSTNÍK č. 55 (1/2023)

zapsaného spolku

EXULANT

Milí čtenáři,

vstoupili jsme do roku 2023 s mnohými nejistotami a obavami. Přeji vám, abychom ve všech jeho dnech prožívali žalmistovu jistotu: „Hospodin světlo mé a spasení mé, kohož se budu báti? Hospodin síla života mého, kohož se budu strašiti?“ Ž 27,1.

Velmi významným výročím, které si letos v únoru připomínáme, je 500 let od narození Jana Blahoslava. Ale chceme připomenout i jiné, ne tak letité výročí. Před 30 lety, v září 1993, se pod názvem „Návrat do země otců“ sešel v Praze sjezd reemigrantů a potomků pobělohorských exulantů. Od něho odvozuje počátek své činnosti i náš spolek Exulant. Svoláváme proto na 9. září 2023 do kostela Českobratrské církve evangelické v Praze Braníku sjezd potomků exulantů a jejich přátel. 30 let je v lidském životě poměrně dlouhá doba. Vlastně doba celé jedné generace. Mottem letošního setkání proto bude „Exulantská tradice v zemi otců“.

Je potěšitelné, že Exulant stále existuje, a to pouze díky obětavosti svých členů. Dovolte mi, abych Vám všem za veškerou podporu velice poděkoval a všechny generace hlásící se k tradici české reformace a odkazu pobělohorských exulantů srdečně na náš sjezd pozval. Bližší údaje přineseme v příštím věstníku, ale prosím, nezapomeňte si tento termín poznamenat. V příštím věstníku bude také informace o setkání v Trpístech.

Doufám, že i v tomto čísle, které většinou obsahuje články o tom, co se událo v loňském roce, najdete něco zajímavého.

Zvláště upozorňuji na pozvánku na náš pravidelný zájezd. Tentokrát na památná místa spojená s českou reformací ve východních Čechách. Zájezd se bude konat v květnu, tak prosíme, neotálejte s přihláškou.

Jan Bistranin

HRANICE A JEJICH PŘEKONÁVÁNÍ

Když přišel [Ježíš] do Kafarnaum, přistoupil k němu jeden setník a prosil ho: „Pane, můj sluha leží doma ochrnutý a hrozně trpí.“ Řekl mu: „Já přijdu a uzdravím ho.“ Setínik však odpověděl: „Pane, nejsem hoden, abys vstoupil pod mou střechu; ale řekni jen slovo, a můj sluha bude uzdraven. Vždyť i já podléhám rozkazům a vojákům rozkazují; řeknu-li některému ‚jdi‘, tak jde; jinému ‚pojď sem‘, tak přijde; a svému otroku ‚udělej to‘, tak to udělá.“ Když to Ježíš uslyšel, podivil se a řekl těm, kdo ho následovali: „Amen, pravím vám, tak velikou víru jsem v Izraeli nenalezl u nikoho. Pravím vám, že mnozí od východu i západu přijdou a budou stolovat s Abrahamem, Izákem a Jákobem v království nebeském; ale synové království budou vyvrženi ven do tmy; tam bude pláč a skřípění zubů.“ Potom řekl Ježíš setníkovi: „Jdi, a jak jsi uvěřil, tak se ti staň.“ A v tu hodinu se sluha uzdravil (Mt 8,5–13).

Rád bych, abyste věděli, bratří, že jsem už často zamýšlel přijít k vám, abych i mezi vámi sklídl nějaké ovoce, tak jako mezi jinými národy; ale až dosud mi v tom bylo vždy zabráněno. Cítím se totiž dlužníkem Řeků i barbarů, vzdělaných i nevzdělaných. Odtud

moje touha zvěstovat evangelium i vám, kteří jste v Římě. Nestydím se za evangelium: je to moc Boží ke spasení pro každého, kdo věří, předně pro Žida, ale také pro Řeka. Vždyť se v něm zjevuje Boží spravedlnost, která je přijímána vírou a vede k víře; stojí přece psáno: „Spravedlivý z víry bude živ“ (Ř 1,13–17).

Na světě, v lidské společnosti, je mnoho hranic, které rozdělují. Také Ježíš se v tomto příběhu nachází v pohraničí. Tedy přesněji v pohraničním městečku Kafarnaum na pomezí dvou tehdejších palestinských provincií. Přichází za ním voják, setník, co se bojí o život svého sluhy. Ten setníkův sluha je také na hranici, v mezní situaci: na hranici života a smrti. A setník se nebojí o život svůj. Má starost o někoho, kdo mu společensky není roven. Má starost o někoho, kdo by klidně mohl být „za hranicí“ jeho starosti, do koho by mu již nemuselo nic být. Z nějakého nám neznámého důvodu, i navzdory jejich sociální nerovnosti, setníkovi na sluhovi záleželo. A proto jde za Ježíšem.

A je důležité: ten setník, vojenský důstojník, je *pohan*. Je-li dnes společnost rozdělená především co se týče politických preferencí, ale i na ty sociálně a ekonomicky úspěšné a neúspěšné, tehdy v Izraeli byla společnost rozdělená také hlavně zdánlivě nepropustnými hranicemi mezi židy a „Řeky“, mezi těmi, kdo jsou synové a dcery Abrahamovi, kdo patří k Hospodinem vyvolenému lidu, a mezi těmi, kdo vyvolení nebyli, kdo byli venku „ve tmě“.

Pohané byli oficiálně za hranicemi Boží přítomnosti. Nebo přesněji: za hranicemi Boží spásné, napřimující přítomnosti. Pokud už pohanům platila Boží přítomnost, tak ta trestající. A tak pravověrní židé nevstupovali do pohanských domů. Považovali je za rituálně nečisté. A toho si je ten pohanský voják vědom: že je pohan, že ho od Ježíše – žida, dělí zeď. Ta zeď na jednu stranu není pro něj až tak nepropustná: když k Ježíšovi vůbec jde a prosí ho o pomoc. A ani ze strany Ježíšovy se ta zeď, ta hranice nezdá nepropustná: „Já přijdu a uzdravím ho“, říká. Byl připraven překročit meze tehdejšího pravověří.

Setník ale přesto raději chce Ježíše ušetřit toho, aby tuto pro něj choulostivou překážku musel překonávat. Setník ho tedy prosí o uzdravení na dálku. Setník, který se takto vydává za hranice své starosti, kterému nejde o jeho duši, ale o duši a tělo bližního, se považuje za nehodného. V tomto pokorném smýšlení vlastní nehodnosti přistupujeme ke stolu Páně. Římští katolíci to mají přímo ve své liturgii: „Pane, nezasloužím si, abys ke mně přišel, ale řekni jen slovo, a má duše bude uzdravena.“

A vlastně také setník si je vědom svých mezí. On, který má poměrně dost moci, dává rozkazy, rozhoduje, je akční, dynamický, on zde naráží na hranice svých možností. Uzdravit někoho nedovede. Musí v tom být zastoupen. Někým, kdo tyto meze a hranice umí překonat. Takového zástupce setník rozpoznává v Ježíšovi a jeho (mocném) slovu. Věří, že právě Ježíšovo mocné slovo dokáže nemocného sluhu zachránit z té mezní situace!

Rozpoznávat vlastní meze, omezenost, konečnost – to je jeden z důležitých projevů víry. Náš život má spoustu možností. Je v nás mnoho skryto. Mnoho, o čem víme, mnohé, o čem ani nevíme. Především to dobré, ty duchovní dary a talenty, co jsme dostali. Ale možnosti nejsou neomezené, ani naše obdarování nejsou neomezená, v něčem prostě svůj stín nepřekročíme. A to už nemluvíme o tom, že třeba ani zdroje, z nichž žijeme na této zemi, nejsou neomezené. Mnoho toho můžeme (třeba i v oblasti medicíny), ale dát si smysl života, přijmout víru a naději v uzdravení, ve spásu – to nám musí být dáno zvenčí. V tom musíme být zastoupeni.

A Ježíš říká setníkovi neslýchanou větu: „Tak velkou víru jsem v Izraeli nenalezl u nikoho.“ Ne že by víru v Izraeli nenalezl vůbec. Ale největší víru, s kterou se zatím setkal, má pohan. Největší víra se nachází za hranicemi Izraele. Tento jedinečný člověk, který si myslel, že je venku, za hranicemi Boží spásy, je překvapivě uvnitř. Podle jeho víry se stalo to, po čem toužil, jeho sluha se uzdravil.

A to je evangelium: Boží láska platí bez výjimky všem lidem. Boží láska se vydává

za všemožné lidské hranice, i zdánlivě nepřekročitelné. Boží láska se tehdy v tom konkrétním případě vydala za hranice vyvoleného lidu Izraele. A tatáž Boží láska se vydává také dnes za hranice církve. I za jejími hranicemi lidé po Bohu touží. A jsou přitahováni k tomu, kdo je Pánem církve.

V tom příběhu se nevypráví nic o tom, že by se setník či jeho sluha stali Ježíšovými učedníky. Je to možné. Ale Ježíš to po nich zde nevyžaduje. Jejich další příběh je otevřený.

Stejně tak i mnozí lidé mimo církev už nějak Ježíše znají. Samozřejmě ne všichni. Bez církve, bez jejího zvěstování, by lidé však o Ježíšovi vůbec nevěděli. Zvěstování církve, to, že se v ní čte a vykládá Boží Slovo, právě že působí někdy takto podobně na dálku. A když Bůh dá, tak lidi také přiláká do její blízkosti.

Ježíš přiblížil setníkovi Boží lásku, která nezná hranic. Která nebere ohled na to, kdo je členem jakého národa, jaké je barvy pleti, zda muž či žena, jakého společenského postavení. A svému vyvolenému lidu připomněl: Ti, kdo si myslí, že jsou uvnitř, mohou být i venku, za hranicemi. Kde je „pláč a skřípění zubů“. I lidé církevní mohou být v poznání Boha úplně mimo.

To samozřejmě neznamená, že Boží spása opustila Izrael, a opouští církev, a je všude jinde než v rámci jejích hranic. To se někdy může zdát vzhledem k viditelnému scvrkávání církve. To slovo nám připomíná: Boží láska je skutečně neomezená. Může působit kdy a kde chce. Překonává hranice, a nás vede také ty hranice překonávat. Třeba právě ty hranice úzce církevního života. V nějaké situaci možná je třeba ty hranice i bořit. A někdy zase posouvat. Anebo právě nově objevovat, že třeba nemusí být tak nepropustné, jak by se mohlo zdát. A někdy nás zase vede Boží láska k tomu, abychom některé hranice v našem životě právě respektovali, a pokud možno co nejméně překračovali. Třeba tu zásadní hranici mezi neláskou a láskou. Amen.

Kázání faráře Jiřího Šamšuly při konferenci Exulanta 25. 6. 2022 v Litoměřicích.

EXULANT V LITOMĚŘICÍCH

Na přelomu let 2022 a 2023 tomu bylo 100 let od tzv. první vlny příjezdu reemigrantů do Československa. Poeticky se tomu říká „návrat do země otců“. Tuto událost si spolek Exulant připomněl v sobotu 25. 6. 2022 na konferenci v Litoměřicích, jež se konala v modlitebně evangelické církve. Konference byla rozdělená na tři části: 1. kázání a přednášky, 2. valná hromada, 3. koncerty.

Farář domovského sboru Jirí Šamšula konferenci uvedl kázáním o odvážném překračování hranic na text z Mt 8,5–13 (setník v Kafarnaum prosí Ježíše o záchranu života svého sluhy). Poté následovala přednáška Romany Fojtové „Připomenutí 100. výročí transportu potomků exulantů do Československa“. Když exulanti odcházeli, byla to záležitost náboženská, ale též hospodářská a politická, a to se týkalo i návratu jejich potomků. Dozvěděli jsme se mj., že pozemková reforma probíhala pod heslem „odčičujeme Bílou horu“. V návratu se velice angažoval spolek Kostnická jednota. První rodiny vyjely vlakem z polského Lasku 27. 12. 1922 a do Olomouce přijely 1. 1. 1923, následovaly další, i z Volyně. Nadšení organizátorů bylo bohužel větší než faktická připravenost průběhu repatriace, jeden z organizátorů po několika letech sebekriticky píše o „trapnosti“. Rut Nývltová v následující přednášce „Před 75 lety: přípravy, průběh, nadšení i zklamání“ mluvila o tzv. druhé vlně reemigrace. Text přednášky je v tomto čísle věstníku, proto jen zmíním údiv a obdiv posluchačů nad tím, jak pečlivě a podrobně si milá pamětnice vede své deníky, a tak jsme se dozvěděli i o „bonbónovém útoku“ na jejich vagón. Ještě poznámka: jako evangelíka mě zaujalo, že evangelíci se začlenili do sborů už existujících, kdežto baptisté si vytvořili sbory nové. Obě přednášející zmínily jistě zklamání repatriantů, jistě ne neoprávněné. Avšak přes všechny nesnáze, i ty následující (únor 48 byl za dveřmi), si myslím, že je dobře, že alespoň část reemigrantů situaci vnímala takto: „Sám prožívám hlubokou vděčnost za to, že náš rod se po tolika letech

mohl vrátit do země svých předků. Děkuji Bohu, že jsme si všichni zachovali mateřský jazyk a že zde smíme patřit do společenství Božího lidu.“ (viz přednáška R. Nývltové).

Historička Edita Štěříková připravila přednášku „Christian David se narodil před 330 lety“, jíž jsme si připomněli další kulaté výročí loňského roku: před třemi sty lety bylo založeno město Herrnhut/Ochranov. Došlo k tomu 17. 6. 1722 (konference se konala skoro na týden přesně). Přednášku četl hudebník Jan Meisl.

Po valné hromadě proběhly dva koncerty, nejdříve hrál kytarový soubor Všekokus z Prahy. Soubor zahrál skladby jiných autorů i své vlastní. Poté následovalo vystoupení souboru Familia Musica; hrála a zpívala rodina Meislů z Českých Budějovic. Zmíním 2. a 3. větu Dvořákova Koncertu h moll pro violoncello a Husovy písně – autorské melodramatické pásmo k blížícímu se Husovu výročí.

Přes silný déšť toho dne a komplikace na železnici byla účast pěkná, obecenstvo bylo pozorné a občerstvení, které nachystal sbor, bylo výborné.

Sto let od začátku „návratu do země otců“ vybízí k bilancování: kdo byli ti první navrátilci? Po několik generací si byli vědomi, že jsou potomky těch, kdo odešli pro víru v Krista. Co tedy ti, kdo se vrátili, „předvedli“ v zemi otců? A po nich zajisté i my, potomci navrátilců. „Víra se přece nedědí“, a tak si dovolím parafrázovat slova z už zmíněného setkání v Kafarnaum: „Pravím vám, že mnozí od východu i západu přijdou a budou stolovat s Husem, Blahoslavem a Komenským v království nebeském; ale synové a dcery exulantů budou vyvrženi ven do tmy; tam bude pláč a skřípění zubů.“

Pavel Čáp

PŘED 75 LETY: PŘÍPRAVY, PRŮBĚH, NADŠENÍ I ZKLAMÁNÍ

Letos si tedy připomínáme 75. výročí návratu volyňských Čechů do vlasti. Já se teď ale jen na chvíli vrátím do roku 1996, kdy jsme s Oldřichem Rejchrtem organizovali první zájezd michalovských do rodné obce.

Byla jsem připravena na všechno, protože už dva roky před tím, v roce 1994, jsme se sestrou Jarmilou a švagrem Bronislavem Kielarem vezli naším „embéčkem“ humanitární pomoc přátelům do Žitomíru a vzhledem k dobré ceně benzínu jsme se odvážili zajet i na Michalovku. Dovolte, abych teď odcitovala příslušnou část z mého deníku:

„Naši vesničku jsme tušili někde blízko, ale museli jsme se kus vrátit a jen jsme trnuli, jestli ten kopec, který jsme sjeli dolů, také šťastně vyjedeme po všech těch výmolech i nahoru. Ale tam, kde by neuspěl nový Forman, skvěle zabodovalo naše 28 let staré embéčko.

Konečně jsme stáli před naším kostelem a farou. Že z kopců našich dětských vzpomínek budou pouhé kopečky, se dalo předpokládat, ale že tam nenajdu nic z té krásy, která obklopovala naše dětství v české vesnici na Ukrajině, to mne zaskočilo, a já i Jarmilka jsme se bezmocně rozplakaly. Ještě horší to bylo, když jsme se dostaly dovnitř – to už bylo nad moje síly ... jen ta naše studna zůstala stejně hluboká s krásnou ozvěnou, ale už bez krásné stříšky, která ji chránila.

Chtělo se nám okamžitě odjet, ale nakonec jsme si ještě prošly cestu na hřbitov, kde už jsme objevily jen dva náhrobní kameny s českými jmény, ostatní pokryla hustá vegetace – ale to nikomu nezazlíváme.“

V roce 1996 už na nás tehdejší obyvatelé Michalovky byli připraveni, dávali najevo radost ze setkání a snažili se ze všech sil (a také se jim to podařilo), abychom se tam cítili dobře.

A teď řeknu, proč jsem zvolila tento úvod. Dodnes mám před očima ženu, která se mne při loučení s nadějí v hlase zeptala: „A kdy se vrátíte?“ V té otázce jsem slyšela všechny vzpomínky na to, že přítomnost českého obyvatelstva je tenkrát uchránila před zavedením kolchozů, které jim pak nepřinesly nic dobrého, a z kvetoucí vesnice se stala – nevím, jak bych to vyjádřila...

Tohle setkání mne později přivedlo k otázce: jak by se vyvíjel můj/náš život nebýt 2. světové války? Zůstali bychom tam?

A vzápětí mi bylo jasno: skončili bychom na Sibiři, kam naše rodina a další dvě měly být deportovány v červenci 1941 (týkalo se to např. i Boratína). Zabránilo tomu napadení Sovětského svazu hitlerovským Německem.

Později jsem došla k závěru, že bych (a asi nejen já) byla raději, kdyby mé kosti hnily někde na Sibiři, pokud by to zabránilo té hrozné válce – ale to nebylo v našich silách.

Tak tedy k dnešnímu tématu. Většina zde přítomných, myslím, zná dobře první tři části historie volyňských Čechů, tzn. jak se ocitli v Rusku, jejich život mezi dvěma světovými válkami a za 2. světové války. Proto se, s vaším dovolením, soustředím na přípravu reemigrace a návrat do vlasti. Bude se to hodně odrážet od mé rodné Michalovky, ale ostatní obce zažívaly podobné věci, jak jsem si mohla ověřit při četbě Historie českého Boratína.

Po skončení války jsme téměř dva roky čekali, než se stěhování konečně přiblížilo. Na tom měl zásluhu prezident Dr. Edvard Beneš; zatlačil na Stalina, který se nechtěl jen tak vzdát těch českých pracantů. A prezident měl už dost toho lhaní ze strany Stalina, které ho těžce zasáhlo až po vzplanutí 2. světové války. Teprve nedávno jsem objevila ještě jednu příčinu oddalování reemigrace Čechů. Sověti zřejmě nechtěli přijít o českou menšinu v dané chvíli také proto, že jim odchod nehrál z politického hlediska do noty. Češi by mohli před volbami v ČSR na jaře 1946 informovat o poměrech v Sovětském svazu a ovlivnit tím výsledky voleb. Po vítězných volbách prosovětských komunistů Sověti dohodu o reemigraci konečně podepsali. Ale i potom se vlastní proces stěhování protahoval a termíny posouvaly.

Začátkem ledna 1947 se zdálo, že se naše stěhování už přiblížilo. Na Michalovce (i jinde) to vypadalo jako na trhu. Kupci byli Ukrajinci z okolních vesnic a nabízelo se to, co si Češi nehodlali brát s sebou.

V neděli 5. ledna bylo po bohoslužbách připraveno rozloučení, které v kostele trvalo tři hodiny, a pak se šlo na hřbitov, kde to bylo zároveň s bratry baptisty. Vlastně tam šli jen ti, co měli kožichy a válenky – a i těm při

30 stupních mrazu bylo zima.

V dalších dnech se všude pekly perníky, také masa je dost, protože každý zabíjel. Sestra Jarmilka k tomu v deníku vtipně poznamenala: „*My jsme za to vděční a jen se smějeme, že v Čechách budeme vzpomínat na hrnce toho „egyptského“ masa.*“ A 20. ledna si Jarmilka poznamenala: „*Zatím nejel ani jeden transport. Chceme být však na každé „zavolání“ hotovi, takže vše máme sbaleno a spíme na postelích, které nám už neříkají „pane“, stejně jako stůl a židle.*“

Myslím, že nebude na škodu několik poznámek týkajících se příprav mimo nás. Při pozdějším studiu archiválií v Národním archivu jsem si poznamenala několik věcí, které byly základem transportního plánu v lednu 1947, kterému velel hlavní zplnomocněnec vlády v Lucku:

– Přijata zásada, že přednost má venkov před městy a přesídlenci žijící v drobných skupinách před kompaktními sídlišti. Bude dbáno přednostních práv rodin vojáků.

– Vysílám s prvním transportem majora Josefa Arnošta do Mukačeva k trvalému pobytu, aby tam dohlížel na překládání transportů ze sovětských do československých vagonů.

– Jednotliví rajonní plnomocníci přibráli ke spolupráci z řad volyňských Čechů ještě několik zaměstnanců, kteří dostanou finanční odměnu.

Začátkem března se na komisi v Rovně a také jinde dojednávaly úřední záležitosti. Dostali jsme „List o přesídlení“ a za peníze, vložené do banky, dostal každý šek, který se pak v Čechách vyměnil za peníze. A ještě několik zajímavých údajů o čtyřech transportech, které vyjely z Rovna: bylo to 297 rodin, 973 osoby, 1470 koní, 1665 skotu, 1450 vepřů, 109 ovcí, 11 koz. Původně měla celá akce skončit 15. 3. 1947, avšak nedostatek vagonů, nesjízdnost cest, mrazy -38 stupňů způsobilo prodloužení lhůty do 1. července 1947.

Ještě poslední poznámka ze Seznamu přistěhovalců: „Osobám v tomto seznamu uvedeným navrhuje vydati opční osvědčení, protože šetřením nebylo zjištěno, že by někdo

z nich mohl v ČSR ohrožovat veřejný klid, pořádek, lidovou demokracii nebo dobré vztahy k SSSR.“

A teď už k samotnému odjezdu. Na úvod bych ráda přečetla modlitbu, kterou si zapsala sestra Jarmilka do deníku v den odjezdu:

„Útočiště mé a hrad můj Bůh můj, v němž naději skládati budu.“

Děkuji ti, Otče nebeský, že jsi mne, rodiče a sourozence chránil a opatroval po celých těch 12 let, co jsme zde na Michalovce byli. A nyní, když opouštíme tu naši Michalovku, a to nejen naše rodina, ale celá obec, věříme, že je to z vůle tvé. Tedy tě prosím, abys z milosti a lásky své byl s námi, ó Bože, i na této naší cestě do vlasti a dej, abychom se tam šťastně a ve zdraví dostali a žili ke cti a slávě tvé. A všude, kdekoliv se ocitneme, abychom byli světlem na hoře ležícím.“

Na nádraží nepříjemné překvapení: Místo nás přivezení Rusíni, po zkušenostech během průjezdu ukrajinským územím, se nechtěli z vagonů vystěhovat a žádali návrat. Tři noci a čtyři dny, za velkého mrazu, se čekalo na nádražní rampě; děti a starší lidé našli na noc útočiště u hodných lidí ve městě.

Ani další cesta nebyla bez problémů. Musel se stále udržovat oheň v kamínkách a také udržovat ochotu mašinfirů-strojvůdců pokračovat v cestě – bez neustálých úplatků to prostě nešlo. Všude, kde se zastavilo, byli hned kolem kolchozníci žebrající o jídlo. Do Mukačeva trvala cesta celých 10 dní.

Ach, jaká to byla úleva, když jsme se z vagonů špinavých od uhlí přemístili do těch českých. A teď uvedu další citaci z deníku naší Jarmilky, ze které vycítíte první dojmy z vlasti.

„O půl třetí hodině přejeli jsme hranice Podkarpatské Rusi a ocitli se na Slovensku. Ach, jak jsme si všichni vydechli. Nyní jsme ve své vlasti; zatím slyšíme jen slovenštinu, která je nám stejně milá a drahá. Všude, kde jsme přejížděli, nám lidé mávali na pozdrav a volali Nazdar! Při večerní zastávce v Bělé jsme dostali večeri a děti do šesti let rýži v mléce vařenou. Všechno nám to přišlo k duhu – vždyť dva týdny jsme nevařili nic kromě čaje.“

V neděli 23. března Jarmilka pokračuje: *„Ráno jsme byli ještě na Slovensku a teď jsme již na Moravě. Stále více se cítíme jako doma, a zvláště mile jsme to pocítili, když jsme stáli na nádraží ve Val. Meziříčí. Hned vedle nás zastavil vlak a když cestující poznali, že stojí vedle transportu volyňských Čechů, hned se okna vagonů otevřela a přivítiví cestující se s námi dali do hovoru. Také před našimi dveřmi vyhlédli z okna tři pánové a než jsme se nadáli, začali nás „ostřelovat“: nejdříve na hlavu naši padl kornout bonbonů, pak kus čokolády, za chvíli druhý. Když to viděla hodná paní vedle, začala také útok dvěma předobrymi buchtami. A tak to šlo dále. Pak s námi ještě besedovali, dokud jsme neodjeli. Ráno viděli jsme lidi chodící do kostela – a my jsme již třetí neděli v kostele nebyli...“* 25. března jsme se dostali k cíli našeho putování – do Žatce. Odtud mnohé rodiny se již stěhovaly do svých nových domovů. V tu chvíli jsme ovšem ještě netušili, že to, před čím jsme reemigraci unikli, nás za rok dostihne v naší vlasti – komunismus...

Začátek života v Čechách nebyl jistě nejlehčí. Ačkoli prezident Beneš a předseda vlády Zdeněk Fierlinger slíbili s ohledem na vydatnou a obětavou pomoc při osvobození Československa dobré podmínky pro bývalé vojáky, vláda tento slib o rok později prohlásila za neuvážený a rozhodla jinak – mezi jiným i o úhradě za přidělenou nemovitost ve výši dvojnásobku ročního výtěžku, splatné do 15 let. Teprve v roce 2000 pan prezident Havel a naše vláda tuto křivdu alespoň částečně napravila zákonem č.39/2000 Sb. o poskytnutí jednorázové peněžní částky příslušníkům čsl. zahraničních armád v letech 1939 až 1945.

Ještě trochu statistiky: během 80 let existence Čechů na Volyni, nehledě na utrpení během dvou světových válek a krutých revolučních zvrátů, se počet volyňských Čechů zdvojnásobil, takže v letech 1945-1947 se do Čech vrátilo 33 077 osob v 87 vlacích. Co se týče dopravy, byla repatriace realizována v rekordně krátkém čase: průměrně přijížděl

do ČSR jeden transport denně. Evangelíci se většinou včlenili do stávajících sborů, baptisté si naopak své sbory ve staronové vlasti většinou tvořili.

Dál už to nebudu rozvíjet, protože to by byla další přednáška.

Závěrečné slovo ponechám našemu bratru Jiřímu, který při jedné příležitosti řekl: „*My-slím, že návrat emigrantů z Ukrajiny, Polska a jiných zemí byl přínosem pro naši vlast. Dnes již nejsou patrné rozdíly mezi reemigranty a místním obyvatelstvem. Přece však by nebylo správné zapomenout na jejich minulost. Sám prožívám hlubokou vděčnost za to, že náš rod se po tolika letech mohl vrátit do země svých předků. Děkuji Bohu, že jsme si všichni zachovali mateřský jazyk a že zde smíme patřit do společenství Božího lidu.*“

D. Rut Nývltová

(přednáška na konferenci v Litoměřicích)

ZÁJEZD 2023

Spolek Exulant chce v roce 2023 opět uspořádat zájezd na místa spojená s historií české reformace, tentokrát po východních Čechách.

Navštívíme místa spojená s památkami na Jednotu bratrskou a s pobytem J.A. Komenského: Kunvald, Slemeno u Častolovic, Brandýs nad Orlicí, Vlčice, Bílá Třemešná, Horní Branná, Žacléř.

Termín: 6. – 7. května 2023. Sraz bude u nádraží v Pardubicích. Cena dosud není stanovena, ale budeme se snažit, aby se pohybovala v podobných relacích jako v roce 2022.

Přihlášky zašlete do 20. března 2022 na internetovou adresu MUDr. Josefa Čápa capclin@unet.cz nebo na jeho adresu poštovní: **Nádražní 7, 568 02 Svitavy.**

Poté obdržíte konkrétnější informace o programu i ceně. Těšíme se na setkání.

Komenský ve východních Čechách

Komenský, skrývající se na různých místech severní Moravy a neustále vystavený jako bratrský duchovní riziku prozrazení a vydání do rukou císařským vojákům, našel konečně útočiště na panství Karla staršího ze Žerotína,

v jeho rodišti ve východních Čechách, Brandýse nad Orlicí.

V roce 1623 se dozvěděl o pohromách ve Fulneku, svém bývalém působišti, při kterých byla jeho knihovna s některými rukopisnými náčrty veřejně spálena na fulneckém náměstí. K překonání určité psychické krize přispěl i Komenského sňatek s Marií Dorotou Cyrillovou v roce 1624. S ní žil 24 let, měli spolu čtyři děti.

Komenský se v této době dostal do popředí Jednoty bratrské. V jejích službách vykonával v letech 1625–1626 mnoho důležitých cest, jejichž cílem bylo připravit organizaci emigrace členů Jednoty bratrské a získat politickou a morální podporu v zahraničí. Podílel se i na záchraně žerotínské knihovny v Náměšti nad Oslavou a kralické tiskárny, která byla úspěšně převezena do slezské Vratislavi.

Přes Zhořelec a Šprotavu, kde se poprvé setkal se slezským řemeslníkem, prorokem Kryštofem Kotterem, se dostal až do polského Lešna, útočiště Jednoty již od dob první perzekuce v roce 1547. V Berlíně jednal s vůdcem moravské protestantské šlechty Ladislavem Velenem ze Žerotína a v Haagu dokonce se samotným českým exkrálem Fridrichem V. Falckým, kterému předal optimistická proroctví Kryštofa Kottera, hlásající brzkou porážku Habsburků. Poslední období svého pobytu ve východních Čechách (1626–1628) strávil Komenský v Bílé Třemešné u Dvora Králové na tvrzi bratrského rytíře Jiřího Sadovského ze Sloupna. Ani zde neustal v aktivitě. Na Komenského velmi zapůsobila návštěva zámecké knihovny ve Vlčicích, patřící Adamu Zilvarovi ze Silbersteinu. Vedle jiných vzácných knih zde našel i knihu od saského gramatika Eliáše Bodina *Didaktik oder Lehrkunst* z roku 1621, která ovlivnila jeho další pedagogickou tvorbu. Znamé jsou i jeho pobyty v Horní Branné, kam odjížděl z Bílé Třemešné na návštěvy na zámek Václava Záruby z Hustířan, kde se setkával s Kristinou Poniatowskou.

Protireformace a pronásledování jinověrců sílilo ruku v ruce s úspěchy císařských armád vedených Albrechtem z Valdštejna. Valdštejnova vítězství upevnila postavení císaře

Ferdinanda II. Habsburského natolik, že se rozhodl definitivně vyřešit českou otázku v habsburský prospěch, a to vydáním nové ústavy „Obnovené zřízení zemské“. Dále císař zvláštním patentem z 31. července 1627 nařídil nekatolickým stavům se buď vystěhovat do šesti měsíců ze země, nebo přestoupit ke katolictví. Proto Komenský se svou rodinou opustil vlast a společně s dalšími odchází do Lešna (4. 2. 1628), kam dorazili během února roku 1628.

Ze stránek Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě <https://www.mjakub.cz/zivot?idm=37>

190. VÝROČÍ PETROVIC, NEBO TÉŽ PETROVA HRADCE, PETERSGRÄTZE, PIOTRÓWKY

Především bych chtěl poděkovat Janu Bistraninovi, který mi dal příležitost spolupracovat se spolkem Exulant. Jak naznačuje mé příjmení „Mundil“, jsem potomkem Františka Mundila, který přišel v roce 1752 do Husince ve Slezku. Nejsem spisovatel ani dobrý pisář. Zkusím však popsat několik svých vzpomínek na krátké letošní výlety do míst, kde žili naši předci.

Petrovice – Petersgrätz s pomocí zpráv Edity Štěříkové

Vznik navazuje na exulantskou kolonii Bedřichův Hradec (Friedrichsgrätz), pojmenovanou po pruském králi „Fridrichu Velikém“ (Fridrich II. 1740-1786), který 25. září 1752 podepsal zakládací listinu této obce. Sem přišel v roce 1821 mladý farář Peter Schikora z Husince. Poznal neutěšenou situaci v této přelidněné kolonii a pokusil se najít místo pro nové osídlení v Himmelwitzském lese. 26. srpna 1832 byla na jeho popud založena nová kolonie, tvořilo ji 60 rodin převážně z Friedrichova Hradce. Z vděčnosti za zásluhy o její založení byla pojmenována podle jeho křestního jména Petrův Hradec – Petersgrätz, Petrovice. Dodnes je na něj pamtováno tím, že je v obecním erbu jedle, na které sedí sýkora (Schikora). Čtyřicetiletý farář Peter Schikora zemřel 19. října 1837. Jeho hrob je jedním z posledních svědectví z doby před rokem 1945 ve Slezsku. Nachází se

v Bedřichově Hradci a byl obnoven v roce 2000 potomky zakladatelů obce.

Moji předci Mundilovi se do Petersgrätzu přestěhovali až v roce 1838. A můj praděd Paul Mundil se v roce 1905 zase odstěhoval do Wilhelmshort (Nowa Bziniza).

Oslavy 190 let od založení dnešní Piotrówky

Na této slavnosti jsem byl zástupcem potomků exulantů žijících v České republice. Jaká čest! Zúčastnili se i Hannelore Zanke a Daniel Franzkowski ze spolku „Förderverein Petersgrätz.“ Spolek o své činnosti informuje na www.fv-petersgratz.de. Rád bych zde informoval i o jeho nejnovější aktivitě, kdy v rámci spolupráce daroval základní škole v Piotrówce čtyři notebooky, které lze použít pro multimediální prezentace, a hlavně k výuce němčiny a zlepšení jazykových znalostí dětí.

Díky úžasnému nasazení místních obyvatel jsme zde prožili vzrušující dny. Cesta začala 16. června a nejprve nás zavedla do Friedrichsgrätzu, kde jsme položili květiny na počest zakladatele obce, pastora Petera Schikory. Druhý den nás v komunitním centru přivítala Barbara Stys ze „Sdružení obnovy vesnice“, farář Aloisy Piechota, ředitelka školy Barbara Prokobiak a samozřejmě Joana Szlapa, učitelka němčiny. U kávy a koláčů proběhla obohacující výměna názorů. Měli jsme možnost obdivovat dokončené vesnické muzeum, které se zabývá historií bývalých i nových obyvatel.

Jedním z vrcholů návštěvy bylo setkání s učitelkou v důchodu a bývalou ředitelkou paní Nowak, která pečlivě zpracovala životní příběhy bývalých vesničanů a archivovala jejich rodinné vazby. Setkání bylo obohacující zejména pro Hannelore, která pracuje na kronice Petrova Hradce. Hannelore a paní Nowaková zůstanou v kontaktu a budou se vzájemně informovat a doplňovat data.

Na pozvání faráře Alojzy Piechoty jsme si v sobotu při setkání u kávy a koláčů na faře sdělili si své dojmy. V neděli po bohoslužbě jsme se zúčastnili oficiálních oslav 190. výročí. Kromě tance a hudební zábavy bylo na programu i divadelní představení studentů,

kteří se zabývalo historií založení obce. I zde jsme byli mile přivítáni.

V pondělí 20. června jsme vyrazili na cestu domů. Všem vřele doporučujeme návštěvu této krásné vesničky založené našimi předky a jejich pohostinných současných obyvatel.

Další cesta do Slezska

Účast na oslavách nebyla mou poslední cestou do Slezska v roce 2022. V září se uskutečnil ještě jeden zájezd. Jeho organizace a vedení se ujal Günter Mally. Zúčastnili se potomci českých exulantských rodin Mally, Pittel, Nowak, Karliczek, Kraicz-Kleinert, Mundil, Sterzik. Navštívili jsme Bedřichův Hradec (Friedrichsgrätz, Grodziec), Sacken (Lubín, Lubienie) a Petrovice, Petersgrätz, Piotrówka).

V Piotrówce jsme se opět setkali se starostkou paní Stysovou a kronikářkou a archivářkou paní Nowakovou. Zase jsme byli srdečně přivítáni a pohoštěni. Z rodiny Emila Štěřika z Petrovic se zájezdu zúčastnily dvě ženy, jejichž rodiče se po skončení 2. světové války přestěhovali do Nejdku u Karlových Varů. Po vzájemném představení a hledání rodokmenů přišlo velké překvapení: tyto ženy byly s Nowakovou rodinou příbuzné přes dvě generace. Jejich dědečkové byli bratři. Pan Nowak je posledním česky mluvícím obyvatelem Piotrówky. Byly to zajímavé a krásné chvíle, které jsme při tomto setkání zažili.

Více si můžete přečíst a prohlédnout na mých internetových stránkách: www.mundil-home.de.

Georg Mundil

POMNÍK JANU JELÍNKOVI V ZELOVĚ

Dne 19. června 2022 byl v Zelově slavnostně odhalen pomník místnímu rodákovi, potomku pobělohorských exulantů, Janu Jelínkovi. Slavnosti se zúčastnili představitelé místní samosprávy, členové Konzistoře Evangelicko-reformované církve v Polsku a ředitel lodžské pobočky Institutu paměti národa Dariusz Rogut. O běhu života Jana Jelínka promluvil člen staršovstva evangelického

reformovaného sboru Karol Pospiszyl. Ponekud zkrácená verze jeho projevu je zde:

V úvodu připomenul, že se Jan Jelínek, jako jeden z velmi významných rodáků, narodil 19. 5. 1912 v Zelově manželům Pavlovi Jelínkovi a Karolině, rozené Jersákové. Přiblížil rodinnou historii, kdy otec brzy po jeho narození odjel pracovat do Ameriky, po návratu musel nastoupit vojenskou službu v carské armádě a domů se vrátil až po šesti letech. Za nějaký čas zase odjel za prací do Francie. Malý Jan tak své dětství prožíval v úzkém vztahu s dědečkem Jersákem. Po vzniku samostatné Československé republiky se někteří ze zelovských Čechů rozhodli pro návrat do vlasti předků. V roce 1924 se stěhují i dědeček a babička Jersákoví. Janovi je třináct let, prosí rodiče, aby mu dovolili odjet s nimi, a rodiče souhlasí.

Jan Jelínek s prarodiči odjíždí, přes hranice se dostává tajně, bez dokladů, schovaný pod stolem. Usazují se, a s nimi dalších pět českých rodin, v Suchdole nad Odrou, v obci s německým obyvatelstvem. Po nějaké době dostává Jan dopis s výzvou k návratu domů. Bez dokladů to není jednoduché. Po návratu do Zelova vyučuje v nedělní škole, roste v něm však touha zvěstovat Boží slovo. V letech 1931 až 1935 je opět v Československu a studuje na Misijní škole v Olomouci, poté pokračuje ve studiu ve Więcborgu na Pomoransku. Zde se vyučuje německy; Jan Jelínek tu zaznamenává průnik německého národního socialismu, takže studia nedokončí. Vrací se do Zelova a nějakou dobu úspěšně řídí 150 zaměstnanců v nově postavené textilní továrně. Touha kázat Boží slovo ho však neopouští.

Příležitost k této službě se otevírá v roce 1937 na Volyni. Konzistoř evangelické reformované církve ve Vilně je povolán ke kazatelské službě v českém sboru v Kupičově. Rychle tu získává důvěru farníků a buduje s nimi velmi úzký vztah. Ve Zdobnově, kde také žili Češi, poznává svou manželku Annu.

Počátkem září 1939 útočí fašistické Německo na Polsko a začíná 2. světová válka.

Už za pět dní se do Kupičova dostávají polští harceři a vojáci, kteří se zachránili z bojiště. Na evangelické faře nacházejí pomoc. Brzy se v Kupičově objeví sovětská armáda a sovětsí úředníci. Nastává pronásledování „kulaků“ a nucené zakládání kolchozů. Jan Jelínek pokračuje v duchovní službě. Faráři mají povinnost hlásit se k výsledkům. Na všechny otázky odpovídá „něpanimaju – nerozumím“. Téměř zázrakem se mu podaří uniknout deportaci na Sibiř.

Vše se mění po německém útoku na Sovětský svaz. Ukrajinci si slibují od Němců svobodnou Ukrajinu, která bude „čistá, jako slza“, bez jiných národností. V Kowelu zřizují Němci pro Židy ghetto. Jan Jelínek ukrývá na faře židovské uprchlíky a deportovaným do ghetta vozí jídlo. Při kontrolách s úsměvem oznámí, že přiváží do Kowelu povinný odvod. Jeden německý důstojník ho varuje, že ho to může stát hlavu.

Nejhorší je však stále ještě před nimi. Po Velikonocích 1940 vzniká Ukrajinská povstalecká armáda (UPA). Pálí vesnice, vykrádají majetky, vraždí lidi. Ti, kterým se podařilo přežít, prchají z okolních vesnic do Kupičova. Úkryt mnozí najdou i na evangelické faře. Když v noci přicházejí banderovci a hledají Poláky, farář Jelínek jim řekne, že tam nikdo není, ač se jich na půdě několik skrývá. Když přicházejí podruhé, aby ho zabili, netroufnou si, když vidí, kolik se u fary shromáždilo lidí. Počet uprchlíků se v Kupičově stále zvyšuje, brzy jich je víc než tisíc. Je jisté, že se městečko stane cílem útoku banderovců. Farář Jelínek hledá pomoc v neďalekých Zasmýchách, kde jsou jednotky polských partyzánů. Kupičov obsazují dva útvary polských milicí a městečko se stává útočištěm těch, kterým se podařilo masakry přežít. Škola se mění na nemocnici pod vedením doktora s přezdívkou Gryf. Banderovci zaútočí na Kupičov o Vánocích, protože předpokládají, že Češi a Poláci budou držet svátky. Přes kritickou situaci obránci několik útoků odrazí a nezdaří se ani pokus o jeho zničení zápalnými střelami.

Po změně situace zachraňuje Jan Jelínek i dřívější nepřátele – prchající německé vojáky,

vyprosí darování života i Ukrajinci, který měl účast na banderovských zločinech. Ve své knize „Pouštěj chléb svůj po vodě“, která vyšla v roce 2003, napsal: „Kdybych nepomáhal lidem a jen kázal, nemusil jsem prožívat takové mučivé okamžiky strachu. Kolik lidí by však zahynulo mojí lhostejností? Obstál bych před zraky Páně?“

V roce 1944 vstoupili s manželkou dobrovolně do 1. československého armádního sboru v SSSR. S ním se vrátili do Československa, do země, kterou potomci českých exulantů považovali za „zemi otců“. Ministerstvem zahraničí byl pověřen organizací repatriace Čechů z Polska a ze Sovětského svazu. Po demobilizaci se usadil v Oráčově a stal se farářem Českobratrské církve evangelické v Podbořanech. Za komunistického režimu, byl v roce 1958 odsouzen ke dvěma letům vězení za pobuřování, a kromě jiného i za odmítnutí propagace kolektivizace zemědělství v kostele. Později už nemohl pracovat jako farář, ale jen v dělnických profesích. Teprve jako důchodce se směl vrátit do Oráčova a vypomáhat jako pomocný duchovní ve sboru Českobratrské církve evangelické. Svůj život zcela věnoval službě Bohu a lidem. Zemřel 3. prosince 2009 v Praze.

Počet těch, kterým se od manželů Jelínkových dostalo pomoci v nouzi nejvyšší, se odhaduje na stovky. Ještě za života byl označován volyňskými Čechy a českými i polskými médii za „českého Schindlera“. V roce 2008 mu náčelník Generálního štábu České republiky udělil pamětní plaketu Laudis Memorabilis, od roku 2017 je jeho jméno na pamětním kameni v „Zahradě spravedlivých“ ve varšavském Munowie, 18. května 2019 byla spolkem Exulant instalována pamětní deska manželům Jelínkovým na evangelickém kostele v Oráčově, 28. října 2019 udělil prezident České republiky Janu Jelínkovi Řád Tomáše Garrigue Masaryka a 2. června 2021 vyznamenal prezident Polské republiky Jana Jelínka medailí Virtus et Fraternitas.

Dnes, 19. června 2022 při 110. výročí narození Jana Jelínka si zde v Zelově chceme připomenout našeho rodáka, a zejména jeho činy, kterými skutečně potvrzoval slova

z jednoho svého kupičovského kázání: „Čím je pro tebe křesťanství? Křesťanství je láska. Je to pomoc bližnímu, bez ohledu na to, kdo je, odkud pochází a jaké má názory. Jako křesťané jsme povinni především šířit lásku – to chce od nás Bůh! Na to nelze zapomenout ani ve válečném šílenství.“

Kromě této zelovské události je třeba zmínit, že Spolek židovských odbojářů a vojáků vydal v roce 2022 knihu „Hrdinové s Davidovou hvězdou“. Poslední kapitola nazvaná „Zachránci Židů“ není věnována židovským odbojářům, ale pěti těm, kteří v nejtěžších dobách Židům pomáhali. Jsou mezi nimi i manželé Jan a Anna Jelínkovi. Autorem stati je Mgr. Pavel Čáp.

Jan Bistranin

TRPÍSTY 2022

V roce 1995 začal bratr Vilém Jirman organizovat pravidelná setkání reemigrantů na hřišti v Trpístech u Stříbra. Po jeho úmrtí v květnu 2005 se ujal organizace těchto setkání bratr Rudolf Braha a s ním další ze sboru ČCE v Kynšperku nad Ohří. Když jsme v roce 2019 končili toto tradiční setkání, většinou již potomků reemigrantů a jejich přátel, zaznělo tam zcela samozřejmě: „... a příští rok se sejdeme po pětadvacáté!“ Nesešli jsme se v roce 2020 ani v roce 2021. Covidová pandemie nám ukázala, jak nejistá jsou naše předsevzetí a naše plány.

Když jsme loni připravovali ono „jubiléjní“ pětadvacáté setkání, byli jsme naopak docela nejistí, jak to dopadne. Zkušenosti ukazovaly, že po dvouleté nucené přestávce nemusí být snadné plynule navázat. Dopadlo to dobře. Sjelo se nás podobné množství jako před covidem a přestože počasí nevypadalo vůbec nadějně, opět nepršelo.

Setkání vedl Rudolf Braha. Vzpomněl nejen složitost poválečných časů a reemigrace, ale i některé situace humorné. Informoval i o tom, že paní Patricie Suppala, žijící ve Finsku, ale pocházející z rodiny potomků exulantů ve slezském Husinci, vydala pamětní medaili, zobrazující historické husinecké

pečeti. Medaile byly předány rodákům v roce 2021 v Kynšperku nad Ohří.

Jan Bistranin kázal na biblický text z listu Židům 13,7-8. Zdůraznil, že smyslem takových setkání nejsou staromilské a třeba litoživé vzpomínky na to, co bylo a už není, ale že mají být inspirací k životu víry v Ježíše Krista, který je tentýž včera dnes i na věky.

S velkým zájmem jsme vyslechli vyprávění paní Dagmar Strnadové, starostky obce Tři Sekery, o obecním muzeu a aktivitách, které obec zaměřuje na udržení historické paměti – i příběh Gerdy Černé, který si v tomto věstníku můžete přečíst. Pod vedením sestry Rut Nývltové se na místě zformoval pěvecký sbor, který úžasně zazpíval čtyři písně. A jako v minulosti, ani letos nechyběla milá setkání a přátelské rozhovory u bohatého občerstvení.

Všem organizátorům patří velké díky.

Jan Bistranin

PŘÍBĚH PANÍ GERDY ČERNÉ A JEDNÉ STÁTNÍ POZNÁVACÍ ZNAČKY

Při psaní tohoto příběhu se musíme vrátit do roku 1945, do konce druhé světové války, konkrétně do listopadu onoho roku, kdy se do Tří Seker, Krásného a Tachovské Huti vrací na výzvu prezidenta Beneše rodiny českých exulantů z dnešního polského Slezska, aby dosídlili pohraničí po odsunu Němců. Do Tří Seker se přistěhovala i rodina Černých, otec, matka a jejich devět dětí. Byla mezi nimi i Gerda. Rodina Černých bydlela v Ptačím mlýně, což bylo obytné stavení s mlýnem, velikou stodolou, rybníkem s náhonem... Dnes už tady najdeme jenom zarostlé místo s porušenou hrází.

17. září 1947 měla být celá rodina Černých spolu s dalšími 33 lidmi vyhoštěna do Německa. Údajně kvůli tomu, že prý sloužili v SA. To však nebyla pravda, hlavním důvodem bylo, že si Ptačí mlýn někdo vyhlédl a potřeboval se rodiny zbavit. Vyhoštěncům bylo povoleno vzít si s sebou 70 kg. Nakonec to po urgencích a vysvětlení dopadlo tak, že děti mohly zůstat v Sekerách a rodiče byli

přestěhování do Poděbrad. Starší děti se staraly o ty mladší, což nebylo lehké. Na Ptačím mlýně nebyla elektřina, takže starší kluci postavili dřevěné sloupy a z osady Kix si do stavení elektřinu zavedli. Elektřinu jim ale brzy odstříhli, a tak se rodina přestěhovala do Seker. Až po dvou letech se mohli rodiče vrátit k dětem...

V roce 1968 došlo v ČSSR k uvolnění a bylo možné i vycestovat na západ. Gerda odjela na návštěvu do SRN a pak pokračovala do USA, kde už žila její sestra Ema a bratr Helmut. Svůj domov našla ve slunné Californii, kde u ní dokonce bydleli Waldemar a Olinka Matuškoví. Gerda ale na Tři Sekery

nezapomněla. Když si koupila auto, umístila na něj poznávací značku 3 SEKERY. S touto „spézetkou“ jezdila po Americe až do roku 2019, pak ji poslala Dostalíkovým do Tří Seker a ti ji zapůjčili obci. Je to rarita. Paní Gerda Černá zemřela 27. 12. 2020. Jejím přáním bylo, aby se k věčnému odpočinku vrátila do Seker. To jí bylo splněno: urna s jejími ostatky je uložena v rodinném hrobě rodiny Černých na našem hřbitově. Podle vyprávění paní Jindry Fučíkové, dcery Anny Černé, poté provdané Dostalíkové sepsala Dagmar Strnadová.

(Článek starostky obce Tři Sekery je převzat z obecního zpravodaje Sekerské novinky č. 1/2022)

70. VÝROČÍ SBORU ČCE V TEPLÉ

Společenství věřících vytvořili zcela přirozeně reexulanti, kteří se po 2.světové válce zabydleli v Teplé. Dnes větší část sboru tvoří jejich děti, vnoučata a jejich děti. Výstava fotografií ukázala, jak věrnost v předávání evangelia nese ovoce.

Před slavnostními bohoslužbami se v naší modlitebně ozývaly radostné výkřiky nově přichozích hostů. Po tom, co se nejspíše rozhlíželi

po známých tvářích, následovala radostná shledání, někdy i po mnoha letech, a srdečná přivítání.

V kázání mluvil bratr farář Aleš Rosický o sedmém dnu, dnu odpočinku, kdy můžeme u našeho milujícího Otce odpočinout od našich starostí a selhání, přijmout ujištění o odpuštění a přijetí, nabrat novou sílu a povzbuzení pro další dny včetně Božího směřování. Pak srovnal sedmý den se sedmdesátým výročím. I tady můžeme to, na co neradi vzpomínáme, odevzdat Bohu a za všechno být vděční, vyznat Boží milost a vyjít s novým povzbuzením. Krásné bylo, že jsme se mohli sjednotit mezi sebou i s naším Pánem v několika kruzích při Večeři Páně. Po společném obědě a kávě byl prostor pro pozdravy, oslovili nás i tepelský pan starosta a místostarosta. Po vzpomínkách emeritního faráře sboru Milana Satkeho na sborové události v době jeho působení se slova ujal host Jan Bistranin a pronesl přednášku na téma Odchody bratří do exilu a jejich návraty. Bratru Bistraninovi také děkujeme za zprostředkování putovní výstavy na několika panelech, kde jsou přehledně zdokumentovány cesty našich předků do exilu a jejich osudy. Během celého dne lidé přicházeli i odcházeli, mnozí ještě po programu zůstali a využili příležitost si vzájemně popovídat. Pán Bůh nám požehnal i krásným počasím, takže jsme mohli pobývat uvnitř i venku na zahradě a využít vzácný čas beze zbytku. Kéž všem našim milým hostům i nám všem v Teplé Pán dále žehná.

Vlasta Satková

Vzpomínka bratra faráře Satkeho

Milí bratří, milé sestry, milí přátelé,

jsem Pánu Bohu velice vděčný za to, že jsem směl ve svých 37 letech nastoupit do tepelského sboru jako vikář (později jako farář), a že jsem zde z Boží milosti směl působit neuvěřitelných 35 let, halelujah! Přišel jsem do Teplé se svou manželkou, která tu také našla místo jako lékárnice ve zdejší lékárně. A přišli jsme sem bezdětní. Všechny čtyři děti, které nám náš drahý Pán Bůh dal,

se narodily za naší služby v Teplé. Jsme velmi vděční, že mohly vyrůstat v tomto sboru, našli zde věřící přátele, znovuzrodily se tu a učily se sloužit v Božím království. I to je projev úžasného Božího požehnání.

Do Teplé jsme přišli za velmi dramatických okolností. Nelekněte se, když to řeknu tak, jak to bylo, hned to náležitě vysvětlím. Do Teplé jsem vlastně oficiálně přišel za trest. Ano, slyšíte dobře! Církve v minulém režimu byly totiž státem hlídané a nebyly žádoucí. Proto podléhaly tak zvanému státnímu dozoru. A v Českých Budějovicích, kde jsem po studiích v Praze a v západním Německu v Göttingen začínal, tam pan krajský církevní tajemník z každé církve nějakého faráře, kazatele zbavil tak zvaného „státního souhlasu“, lidově řečeno vyhodil. A mezi nimi jsem byl za náš evangelický sbor i já. Musel jsem 2 roky pracovat jako hlídač u Okresního stavebního podniku v Českých Budějovicích. A za trest jsem pak musel odejít z jihočeského seniorátu do západočeského, a to do tepelského sboru. Ale díky Bohu, nic lepšího mi nemohli udělat. Bylo to, jak věřím, Boží úžasné řízení. Dostal jsem se totiž do živého reexulantského či reemigrantského sboru ze Zelova, kde bratří a sestry toužili po duchovním probuzení ve vlasti svých duchovních otců – Mistra Jana Husa, Jana Amose Komenského a podobně.

A to je další milá vzpomínka, jak nás naši drazí bratří a sestry v Teplé přivítali. Opravdu s otevřenou náručí, díky Bohu. To bych každému faráři, nastupujícímu do nového sboru, přál. Ať se i zasmějeme. Hned první den, když jsme se v březnu 1974 nastěhovali, nás navštívili někteří členové sboru. Jeden bratr nám přinesl na začátek pobytu pytel brambor, abychom, než se zabydlíme, neměli hlad. Z další rodiny to, myslím, byly dobroty ze zabíjačky, tehdy se ještě doma zabíjelo, a z další rodiny si to už dobře nepamatuji, ale myslím, že to byla vajíčka, dokonce s penězi. Halelujah, díky Pánu. Nešlo nám tak v prvé řadě o ty materiální věci, které nám také udělaly radost, ale radovali jsme se především z toho, že tím projevovali svůj vztah lásky k nám. Takové přivítání velice potěší na

začátku sborové práce, když kazatel cítí tak potřebnou lásku ve sboru.

Každý začátek je těžký. Ale pro nás bylo úžasnou pomocí, i když jsme všelijak chybovali, že nás modlitebníci ve sboru podpírali svými modlitbami. Už jenom to vědomí, že vše, co se děje ve sboru, přinášeli třeba se slzami v očích před Boží tvář, je pro faráře velikou podporou. A bratří a sestry nás snášeli takové, jací jsme a unesli nás; to je bratrská láska, to je Boží milost.

A to další, co faráře velice potěší, je to, co už jsem našel, že bratří a sestry toužili po probuzení. Toužili konkrétně také po tom, abych jim kázal čisté Boží slovo, Kristovo evangelium o nesmírné Boží lásce k nám hříšným lidem, která se zjevila hned na začátku Božího stvoření, která se v Kristu zjevila v betlémském chlévě a na golgotském kříži, kde tekla nevinná krev Pána Ježíše, která očišťuje každý hřích pokání činícího a v Krista věřícího člověka. Toužili po tom, abych jim kázal o letnicích, kdy byl vylit na církev Duch svatý, který mění lidské životy, jak je to vidět dodnes. A mohl bych pokračovat. Víra lidí se projevovala láskou ke sboru, projevovala se i prakticky při sborových brigádách, ochotě pomáhat, štědrostí a pohostinností. Je velice důležité, aby sbor byl christocentricky založen, aby totiž ukřižovaný a vzkříšený Kristus byl středem celého našeho života. S tím přímo souviselo nadšení pro sborový zpěv probuzeneckých písní, které vyznávají Boží lásku a milost a Boží dílo naší záchrany, o které nás ujišťují a za níž Boha chválí a vyvyšují. Mnohé z nich si my, starší ročníky, i dnes velmi rádi zantujeme. Možná i proto jsme díky Bohu našli brzy společnou řeč s našimi bratry baptisty a navázali jsme mnohá přátelství. Vzpomínám na bratry Karla Kuce, Mirka Jersáka, bratra Jiřího Legierského, s kterým jsme hlavně po listopadu 89 pořádali i ve spolupráci s bratry premonstráty promítání filmu „Ježíš“ v kině, a podobné aktivity.

Fara měla od začátku otevřené dveře, mnozí u nás strávili i dovolenou. Za všechny jmenuji vzácnou vícetýdenní návštěvu profesora Hellera z naší evangelické bohoslovecké

fakulty s jeho milou manželkou, kterým se tady navzdory skromným podmínkám velmi líbilo a nasušili spoustu hub. Pravidelně a vytrvale nás navštěvoval a sloužil nám nedělním kázáním bratr doktor Jiří Otter, vždy se rád vracel a sledoval růst sboru. Vzpomínám na návštěvy bratra doktora Jaro Krivohlavého a jeho manželky. Svými přednáškami velice ovlivnil životy bratří a sester nejen v našem sboru, ale i z okolních sborů. Jeho vyučování o navazování vztahu mezi chlapci a děvčaty, o vztazích v manželství, v rodině, v církvi, ve společnosti, a to všechno pod zorným úhlem čistoty a vztahu k Pánu Bohu, bylo a je stále velmi potřebné. Nebo týdenní sborové dovolené a rovněž dovolené mládeže na různých místech i mimo naši republiku. Dále letní tábory u Kosího potoka. Nebo nedělní vycházky a podobně. A společná účast na konferencích Křesťanské misijní společnosti v Praze.

To, že duchovní hodnoty patří k těm nejdůležitějším hodnotám v lidském životě, to jsme si také mohli ověřit i v Polsku, v Zelowě, odkud přišli i zakladatelé našeho sboru. Udělali jsme tam z našeho sboru několik vícedenních autobusových zájezdů, což nám bylo velikou vzpruhou. Viděli jsme tam, jak rodina, sbor, církev tvoří potřebnou jednotu. Ba dokonce jaký to má blahodárný vliv na celou společnost. A dodnes si myslím, že nám Čechům jdou v tom Poláci příkladem! Není času na to, abych to doložil skutečným příkladem. Třeba v rozhovoru.

Velikou radost nám, díky Bohu, dělala práce mezi dětmi a mládeží. A dodnes nám dělají radost teď už z nich vzniklé rodiny. To je i základ sboru. Ovšem to ale bylo trnem v oku tehdejší státní správě. Asi za rok mého působení ve sboru, jsem prý měl být zase státní správou, jak se proslýchalo, vyhoštěn z Teplé, prý také kvůli shromažďování dětí a mládeže a jejich křesťanské výchově, což bylo mou povinností. Ale, díky Pánu, jsem tu dodnes a s některými lidmi, kteří nás pravděpodobně hlídali, jsme se dokonce sprátelili.

Něco o pašování Biblí a duchovní literatury. Odpusťte, že se tím vracím do minulých

poměrů, ale byl jsem povzbuzen, abych se toho nebál. Církev byly totiž záměrně velice omezovány, co se týče vydávání duchovní literatury, na jedné ruce by se to snad dalo spočítat, co směly pro své členy za rok vytisknout. A tak se toho ujali křesťané na západě jako i v jiných věcech. Problémem ovšem bylo, jak to, co se na západě vytisklo, převézt přes státní hranice. Ale Pán Bůh, jak věříme, to vedl. Věci se ujali mimo jiné studenti, například až z Kanady. Jezdili jako turisté do naší republiky auty, která měla dvojitou podlahu, a do té vzniklé mezery naložili Bible a duchovní literaturu. Museli ale mít někoho ve sboru, u kterého by svůj náklad mohli tajně vyložit. Za to pašování se v minulém režimu trestalo, ba až zavíralo do vězení, jak se to prý stalo na Ašsku. A ten člověk, ke kterému přijeli, musel umět německy či anglicky, aby se s nimi dohodovail. A tak jsem musel do toho jít i já s jedním milým bratrem ze sboru. Bylo to nebezpečné, protože kdyby se na to přišlo, tak by sbor mohl být bez faráře. Díky však Bohu za jeho ochranu, i když se jednou mohlo stát, že nás policie málem při tom chytla. A tak jsme mohli z tepelského sboru tajně vypomáhat jiným společenstvím či jednotlivcům Biblemi a křesťanskou literaturou, halelujah!

Milí bratří a sestry, přátelé, ještě musím připomenout další úžasnou věc, kterou nám náš drahý Pán mimo jiných úžasných věcí dal, a to je „Try and play“ (zkus a hraj). Pro mne to byl jeden z Božích zázraků v Teplé. Spojili se s námi mládež a někteří bratří a sestry z Kraslic a Kynšperka a tepelský baptistický sbor, pomohli bratří premonstráti. Tato spolupráce sbory sblížila. Město nám poskytlo zázemí v parku na náměstí za kostelem, kde se rozezněly chvály a křesťanská hudba různých žánrů, lidé přicházeli využít nabízené workshopy a aktivity, slovem sloužili místní kazatelé a Kornelius Nowak, kazatel motorkářů, který pozval motorkáře z Německa i z Čech. To vzbudilo pozornost velkého množství mladých i dospělých lidí, a to nejen z Teplé, a dokonce i České televize. Jednomu novináři nešlo do hlavy, jak jde dohromady křesťanství a motorkáři. Šlo to dobře.

Z vděčnosti vůči Pánu Bohu a lidem ještě uvedu zájem bratří a sester z ciziny o náš sbor. Týká se to hlavně německého evangelického luterského „partenschaftského“ sboru v Plössbergu u Tirschenreuthu nedaleko našich státních hranic s Německem a také německého luterského sboru v Gröningen u Magdeburgu, a zvláště jeho faráře Jürgena Simona s rodinou. Už není čas se zmínit také o holandském evangelickém reformovaném sboru v Diepenven, s nímž jsme také měli nějakou dobu „partenschaft“ a byli jsme je navštívit a někteří z nich navštívili nás. S vděčností vzpomínáme na oboustranné setkávání s bratřími a sestrami ze zmíněného plössberského sboru, například na adventních a vánočních výstavách jimi vyřezávaných betlémů, kterých jsme se mohli také zúčastnit, či na jejich pomoc s ošacením a oblečením a podobně. A oboustranné návštěvy mládeže a bratří a sester ze zmíněného gröningenského sboru trvají dodnes, jakož i jejich zájem o nás i po stránce finanční i kvůli opravě a zvelebení našeho sborového domu.

A na to, co je dnes nejvíc hmatatelně viditelné, nelze zapomenout. Na rekonstrukci sborové budovy a okolí. Na oběti finanční i pracovní. Na obrovské úsilí a vytrvalost, trpělivost a zázrak sjednocení. Díky Bohu za vše, co nám dal. U našeho milého Pána Boha nikdo není zapomenut a také nic není zapomenuto, a v tom je moje a tvoje naděje. Samému Bohu sláva a čest za vše! Halelujah, Pána chval!

Pozdrav z polské Łodže

Vážení přátelé ve sboru ČCE v Teplé, po druhé světové válce se většina občanů české národnosti ze Zelova a okolí, jako ze Zelůvku, Poždzenic, Bujen, Bachořina a také Kučova a Faustynova, odstěhovala do Československa. Z naší rodiny Valtrovy zůstala jenom naše rodina. Častokrát v neděli odpoledne hleděla moje maminka oknem a měla slzy v očích, jestli uhlídá někoho blízkého jejímu srdci. Ale bylo to naprázdno, nikdo z rodiny už na Zelůvku nebydlel.

Většina těch, kteří odjeli ze Zelova, Bujen, Poždzenic, Faustynova a Kučova byli

sedláci, tak hledali místo, kde by znovu mohli bydlet blízko sebe a provozovat rolnické hospodářství. Tak se usadili v Teplé, Rankovicích, Nezdicích a jiných blízkých obcích v okolí. Na Zelůvku bydleli jenom Češi, možná že jedna nebo dvě rodiny byly jiné národnosti, ale ty už byly jako Češi, byly zcela integrovány. Na Zelůvku měli evangelíci modlitebnu a do kostela chodili do Zelova. V modlitebně byla každou neděli školka pro děti, do které jsem i já chodil. Do dneška znám vánoční básně a písničky, které nás tam učili. Moje čeština je jenom taková, jak jsem se jí tam naučil.

Vzpomínám na svá setkání s farářem Matějkou a také s farářem Satkem ve sboru v Teplé, byly to krásné roky mého mládí. Velmi mě to mrzí, že se nemohu zúčastnit oslavy 70. výročí sboru v Teplé. Moje zdraví, a zejména zdraví mé manželky to neumožňují. Přejeme, aby sbor v Teplé mohl klidně kráčet cestou Boží milosti a pokoje po mnoho dalších let. Na další cestu připojuji píseň:

Důvěřuj se v Pána, ó duše má, z večera i z rána On ti pomáhá;

On zná tvou strast, promění ji v slast, nový květ okrášlí tvou pozemskou vlast.

On v každé době, on v každý čas, pomoci chce tobě, slyší tvůj hlas.

Jaroslav Stejskal, rodem ze Zelova

KOMENSKÝ A HUS, JEJICH LISTY Z DÁLKY

Dnes vnímáme dopis jako soukromou věc, chráněnou listovním tajemstvím. Podobně působí i e-mail putující z jedné schránky do druhé, za ohradou šifrování, uživatelských jmen a hesel. Situace v předmoderní době je samozřejmě zcela jiná. A to platí zejména o korespondenci lidí, jimž se na stránkách tohoto věstníku sluší věnovat pozornost především, tedy o korespondenci exulantů, vyhnaných a všelijakých běhounů.

Dopisy křížují zeměmi vyhnanství, spojují ty, kteří se nemohou sejít tvář v tvář. Působí jako křehká ujištění o tom, že jejich

autoři jsou dosud naživu, anebo že alespoň ve chvíli odeslání ještě naživu byli. Právě jako takové jsou čteny v širokém okruhu čtenářů, opisují se, kolují, vstupují do různých kontextů. Lze sledovat, jak se představitelé Jednoty snaží pomocí dopisů řídit církve a poskytovat pastorační péči na dálku, či jak se integrují v různých korespondenčních „republikách vzdělanců“, jež v této době vznikají a poskytují základy, na nichž posléze vyrostou učené společnosti či akademie.

Dopis má moc symbolu. Již na samém začátku svého putování tak s dopisy zachází J. A. Komenský, paradigmatický „hrdina v dálce“, jak je zřejmé z předmluvy knížky *Přemýšlování o dokonalosti křesťanské* z roku 1622: „Manželko má milá, klenote můj po Pánu Bohu nejdražší! Poněvadž z vůle a dopuštění Božího před vzteklostí lidskou ustupuje, Tebe jsem se vzdáliti musel a Tobě tělem přítomen býti nemohu, z čehož vím, že zármutek a tesknost, jichž i já prázdnen nejsem, Tvého srdce částí jsou hosté; aj, teď já Tobě knížečku tuto místo sebe pro potěšení posílám.“¹

Knížečka jde jako dopis světem *místo* člověka, zastupuje lidskou bytost ve vztazích. A hned poté se ukazuje, že právě pohyb světem, a to v následování ne lidské, ale Boží vůle (která řídí lidi i věci neživé), tu má být ústředním tématem:

„Nebo kráčeje já smutnými cestami svými, v nejedna přemýšlování o divném Božím nás vyvolených řízení, kterak ne vždycky příjemné, vždycky však spasitedlné bývá, sem se vydal, a skrze rozličné sladkosti pod hořkostí tou se kryjící seznáváje, uložil sem, nežli bych dále od tebe zašel, abych v místěčku tomto, kdež sem stín míti mohl, za některý den se pozdrže, sobě i tobě v rozloučení našem ku potěšení aneb aspoň tesknosti ke zmenšení o těch věcech něco napsal, a tobě jeden exemplář pošle, druhý místo tovaryše cesty s sebou vzal. I urodil se tento krátký v slovích, ale hojný ve smyslu spisek o dokonalosti křesťanské, v čemž záleží, a jak divnými k ní cestami Pán Bůh vede, koho ráčí.“

¹ Jan Amos Komenský: *Korrespondence*, ed. Adolf Patera, Praha 1892, s. 161–162

Úvodní dopis dodává spisku váhu. Ukazuje, že jeho pisatel prožívá stejnou bolest jako žena, i jako jeho modeloví čtenáři na začátku rekatolizace. Komenského první manželka Magdalena v roce vydání knížky zemřela na mor, nevíme, zda k ní knížka doputovala, nevíme, jak jí posloužila. Komenského manželkou se nicméně stávají všichni čtenáři. V souladu s touto rolí mají pozorně i láskyplně vnímat jeho slova, zažívat blízkost zajištěnou blíženectvím dvou knížek – té, kterou čtou, a té, již má Komenský stále s sebou. Listy papíru mají působit podobně jako pečující ruce či promlouvající rty, jako nepřítomné tělo.

V zájmu takové působivosti má být spis „krátký ve slovích, ale hojný ve smyslu“, hustý jako polévka a podobně posilující. Kostmi k vyvaření se tu stávají citáty z Písma a vzory biblických postav, které své hrdinství projevíli především trpělivým trpěním a doufáním v Hospodina, který jediný je může nějak vysvobodit.

Dedikační list *Přemýšlování* na svém konci opět odkazuje ke korespondenčním konvencím: „Datum z místa Bohu známého, kterýž počítá utíkání naše, a slzy naše v láhvi svou sbírá, a kvaltování naše do kněh svých zapisuje. Tvůj věrný manžel do smrti J. A.“

Charakteristika Boha jako sběratele lidských slz a zapisovatele života pochází z 56. žalmu, písně Davida zajatého Pelištejci, jež se má zpívat podle melodie nazvané „Holubice dalek“ (dle Českého ekumenického překladu) anebo „Němá holubice v místech vzdálených“ (podle Kralických). Něco tu prýští ze zajatého, od domova odloučeného těla – slzy, hmotné doklady útrap. A Bůh tyto slzy sám sbírá, zajišťuje, že se žádná z nich neztratí. Vtiskává jim smysl tím, že je „zapisuje do knih“. Smutky a slova spolu tedy těsně souvisí. Slzy díky Bohu přecházejí do knih, v utrpení se mám mluvit. *Přemýšlování* končí výzvou ke zpěvu žalmů, písní, jejichž mluvčí před Bohem prožívají velmi širokou škálu emocí a učí se s nimi zacházet.

Spojení slov a utrpení Komenský dále rozvíjí v předmluvě k dalšímu útěšnému spisu, *Presu čili Lisu Božímu*. Tam píše (v poněkud

modernizované verzi Miroslava Matouše): „Usuzoval jsem a viděl vskutku i při sobě, že vpravdě nikoli marně jmenují Písma naše trápení lilem. Proto jsem uvedl na papír několik slov.“²

I tato předmluva končí rozvitější klauzulí, kam tentokrát vedle člověka a Boha vstupuje i svět: „Psáno 17. dne měsíce dubna, též dubnového, neveselého, sychravého roku 1624. Ale Pánu Bohu chvála, že za dubnem postavil máj a za žalostmi přítomného času rozkoše věčného života.“

Rok 1624 Komenský ještě tráví v Čechách, pronásledován, ale nezlomen. Ještě věří v dobré časy jako v časy dobré práce mezi lidmi. Příležitost k takové práci poskytuje každá nová vteřina, dokud jej nepřátelé nezajmou anebo nezahubí. Ať slova vplývají do času, dokud tento čas běží. S každou vteřinou může být vysloveno či zapsáno přiléhavé a platné slovo. Může k někomu doletět, oslovit ho a pomoci mu. V tom pro Komenského tkví veliká naděje.

A nejen pro něj:

Kto móż všechny muky vypsati, které sú v Starém i Novém zákoně světi pro pravdu Boží trpěli, a zvláště ti, jenž jsou kněskú zlost treskali a proti ní kázali? [...] A již sem tomu rád, že sú mé kniežky musili čísti, v nichž jest zlost jich otevřena. A viem, že sú je pilně přečtli než svaté čtenie, chtěiee bludy naleznúti.³

To jiný ukázkový trpitel, Jan Hus, v jednom z posledních listů z Kostnice. Poslední biskup staré jednoty bratrské tento list jistě zná – v předbělohorské době byl vydáván opakovaně česky i latinsky a tvořil základ husovské „paměti“ v Čechách. Zejména čtyři poslední Husovy listy z Kostnice, adresované širokému publiku „všech věrných Čechů“ či „přátel v Čechách“ mezi českými utrakvisty a protestanty silně rezonují. Ještě v 15. století jsou opisovány i tištěny společně s Pašijemi mistra Jana Husi od Petra z Mladoňovic

² Miroslav Matouš: *Studnice útěchy ze spisů Jana Amosa Komenského*, Praha 1992, s. 67.

³ Jan Hus: *Výbor z drobných českých spisů / České listy*, ed. Jakub Sichálek, Praha – Brno 2018, s. 136

a s dalšími materiály podírajícími Husovu „pověst svatosti“. V tomto souboru se dostávají do „Utravvistického dodatku“ staročeského *Pasionálu*, jedné z prvních knih tištěných v Čechách. *Pasionál* vznikl překladem a úpravou *Zlaté legendy* janovského biskupa Jakuba de Voragine, jedné z nejpopulárnějších knih pozdního středověku, a představuje sumu vyprávění o křesťanských světcích. Hus se tak dostává na místo mučedníka mezi mučedníky, a to mučedníka, který těsně před svou smrtí píše dopisy a zůstává je po sobě jako zvláštní textové relikvie.

Jak je patrné z citátu, Hus ve chvíli odloučení a krize – ve chvíli poslední – myslí na slova a jejich účinek. Komenský psal manželce proto, aby jí nahradil svou utěšlivou přítomnost. Hus na sebe ve chvíli krize bere jinou „personu“. Ta je dobře čitelná z listu *Všem věrným bratřím i sestřám v Čechách na rozloučenou před odchodem do Kostnice*: „Mistr Jan Hus, v naději kněz a sluha Pána Ježíše Krista“ se tu obrací „k věrným a milým bratřím i sestřám v Pánu Ježíšovi“; věrnost a milost adresátů je podepřena tím, že „sú Boží slovo [...] slyšeli a přijeli“ (tj. přijali), a to právě „skrže“ pisatele.⁴

Hus v tomto listu vzpomíná na to, jak „pracoval“, jak kázal „slovo Božie bez kacierstvie a bez bluduov“, a to činil právě kvůli svým současným adresátům, aby dosáhli spásy. Dále prohlašuje, že tato spása druhých jeho hlavní touhou „byla, jest i bude“ až do smrti.

Pisatel na odchodu se tedy k domovu obrací především ne jako utěšitel, ale jako dárce sdílející s ostatními své vlastní obdarování. Autorita „mistra“ a „kněze“, po které v první větě listu sahá, slouží především k tomu, aby jí mohl podepřít platnost oněch darů, které přináší jako „sluha“ Ježíše pracující na spásu ostatních. V jádru dopisu pak leží ujištění, že bez ohledu na to, jak budou křiví svědkové a nevěrní kazatelé o Husových kázáních mluvit, nic kacířského v nich není. Spása adresátů nebude předpokládaným odsouzením

⁴ Hus: *Výbor*, s. 108–109.

pisatele nijak ohrožena, slovo mistra, který je zároveň sluhou, nepozbyde platnosti.

Když takto uklidnil své posluchače, může se Hus v listu zaměřit na svou vlastní cestu do nejjisté ciziny a hledat pro sebe oporu v modlitbách těch, kteří zůstávají doma. Prosí v nich za pevnost, aby se neuchýlil od rovné cesty, aby neodvolal – a aby i smrt dokázal z Božího dopuštění přijmout, „jest-li k jeho chvále a k vašemu prospěchu“. I smrt je tudíž bezpečnou součástí příběhu o spáse sester a bratří; zemřít je ostatně nutno, a i kdyby se Hus vrátil, půjde mu (jak zde prohlašuje) v posledku o to, aby spolu s adresáty ustavil dobrý příklad „budoucím bratřím“.

V listu *Všem věrným bratřím i sestrám* stojí Hus na pomezí a je si sám sebou jistý. Stojí tu jako kazatel, ve své vrcholné roli. A podle ní bude hovořit až do konce. Z kazatele přitom vyroste do proroka. Tento růst pozorujeme v listu *Přátelům v Čechách*, který patří v kanonizované sérii čtyř dopisů z Kostnice na druhé místo:

„Pomněte, že sú svatého Jeremiášě proctvie, jež jest Bóh kázal psáti, spálili, avšak sú toho, což jest prorokoval, neušli. Neb po spálení kázal jemu Pán Bóh tůž řeč – a ještě více přidav – popsati. Jakož sě stalo: an pravil, sedě u vězení, a Baruch svatý psal, jenž byl jeho písar. Toť psáno stojí: Jr 36. Take v knihách Machabeorum psáno jest, že sú spálili zákon Boží a ty, kteříž sú jej měli, mučili.“⁵

Husovo přirovnání sebe sama k prorokovi je jistě troufalé a kontrastuje s rovností s adresáty, se *spolutrpiteľstvím*, o kterém píše Komenský. Není to však přirovnání pyšné. V následující třetí epistole (rovněž adresované *Přátelům v Čechách*) se obohacuje o výrazný moment pokání – kazatel si je vědom vlastních přestupků a nedostatečnosti. Doufá sice, že žádné bludy nekázal, ale jist si tím není. Z předchozích listů víme, že se modlí za své adresáty a nyní je prosí, aby se oni modlili za něj:

„Prosím take, ač by kto ote mne slyšal na kázání neb súkromě co proti pravdě Boží,

⁵ Hus: *Výbor*, s. 128.

aneb ač bych kde psal – jenž, úfám Bohu, toho nenie –, aby toho nedržel. Prosím take, ač kto viděl jest mé lehké obyčeje v mluvení a aneb v skutciech, aby sě jich nedržel, ale aby za mě Boha prosil, aby mi ráčil odpustiti.“⁶ Sebejistota z listu psaného „na rozloučenou před odchodem“ se rozpustila. Prorok je mnohem sebekritičtější než kazatel. Ale jako by přitom právě proto stál blíž prostému čtenáři svých listů.

A podobně Hus uvažuje i v poslední epistole, kde se sice staví do společnosti světců a mučedníků, jedním dechem však čtenáře ujišťuje o své vlastní hříšnosti: „Dal nám Pán Bóh dlůhý čas, abychom lépe své hřiechy spatatovali a jich statečně želeli“⁷

Čas života je časem krize, časem pro hřích i pro jeho poznání a následné pokání. Dopisy zjevují křehkost, papíry vlhnou a hoří. Pisatelé hynou. Ti dva, jimž jsme se tu věnovali, byli z poklidného domova přesazeni do nebezpečí. Oba tam naleznou smrt, jeden dříve a druhý později. A my si připomínáme toto jejich vykořenění, když kolem sebe pozorujeme a snad sami prožíváme mnohá jiná. Čteme jejich texty jako posilující návod k tomu, že i v krizi se vyplatí hovořit, volat, komunikovat s bližními. Treba někdo odpoví.

Matouš Jaluška

Text je rozšířenou verzí promluvy z Husova dne v Besedicích u Železného Brodu 3. července 2022.

BÍLÁ HORA A KONFESIJNÍ PROMĚNA ČESKÝCH ZEMÍ

V roce 1620 dočasně stoupl zájem anglické veřejnosti o české země, což se projeвило množstvím tisků tematizujících stavovské povstání, po porážce stavů se ale pozornost Angličanů ihned obrátila od Čech směrem k Fridrichu Falckému a jeho manželce v nizozemském exilu nebo k osudu Falckého kurfiřtství. Po několika letech ustoupila i tato témata do pozadí a anglická bohemika se v průběhu třicetileté války objevovala pouze v řádu jednotek. Z dochované anglicky

⁶ Hus: *Výbor*, s. 122.

⁷ Hus: *Výbor*, s. 135.

psané cestopisné produkce je zřejmé, že v pobělohorském období se zájem o cesty do českých zemí přiblížil téměř k nule. Krátce před vypuknutím vojenského střetu mezi spojenou císařskou a ligistickou armádou na straně jedné a stavovským a královským vojskem na straně druhé, vyzýval anglický básník a cestovatel John Taylor (1578-1653) ve svém povídání o cestě do Prahy Angličany, aby se vydali do Čech podpořit protestantskou stranu a zejména mladý královský pár – Alžbětu, dceru anglického krále Jakuba I., a jejího chotě Fridricha Falckého.

[...] a kterak šestnáctého srpna král,
Jenž jméno Fridrich má, k sborům se bral,
Jichž půl sta tisíce ve zbrani stálo
(bez vojska, jež se v Uhrách šikovalo),
A také to, že Čech má síly dost
Odrazit nepřátelskou troufalost.

V době vytištění Taylorova letáku v Londýně však byl již osud českých stavů zpečetěn. Jelikož se české země staly v průběhu třicetileté války dějištěm mnoha konfliktů a Praha jako turisticky nejatraktivnější místo v zemi stála u počátku i konce celého válečného dění, zaznamenáváme v následujících desetiletích pouze jediný tisk pojednávající o průjezdu českým územím.

Diplomatická mise anglického vyslance Thomase Howarda II., hraběte z Arundelu a Surrey (1585-1646) na jednání sněmu svolaného do Řezna a k císařskému dvoru Ferdinanda II. ve Vídni v roce 1636 byla sice z hlediska svého účelu neúspěšná, ovšem její hodnota spočívá v existenci výjimečného záznamu celé cesty anglického poselstva sepsaného Williamem Crownem (ca 1617-1683). Nevšednost tohoto cestopisu spočívá v poměrně přesných historických údajích a také velké míře pozornosti, která byla českým zemím v kontextu celého textu věnována. Z hlediska česko-anglických vztahů jsou důležité falcké motivy, které se prolínají celým vyprávěním. Jedním z nich byla zastávka anglické výpravy na Bílé hoře na cestě z Prahy do Řezna. Crowne toto místo charakterizuje jako „plán, kde se odehrála veliká bitva mezi

císařem a českým králem“. Jeho líčení je poměrně syrové, popisuje stále viditelné stopy po uložení mrtvých těl vojáků do země a opodál válející se kosti. Množství zabitých na obou stranách odhaduje na 30 000. Tento hrůzný výjev plynule přechází do popisu krajiny plné obilných polí, aniž by se autor jakkoli dotkl dění, které v pobělohorském období následovalo.

Citlivá konfesijní problematika se neobjevuje ani na dalších stranách díla, ačkoliv by se to přímo nabízelo. Během sedmidenního pobytu v Praze se Thomas Howard a členové jeho doprovodu zúčastnili slavnosti, která byla uspořádána na jeho počest v jezuitském Klementinu. Její součástí bylo i divadlo odehrané více než padesáti herci, především z řad studentů. Jednalo se o masku s názvem *Mír vládne Anglii a poté, co byl dlouho pryč, se nyní navrátí do Německa*. Námět byl alegorický a mistrně zvolený – postrádal nářky na současné politické a konfesijní rozdělení Evropy a ze hry vyznívala především touha po míru.

Cílem Howardovy výpravy byla snaha o vyřešení otázky falckého dědictví, ideálně ve prospěch Alžběty, v této době již vdovy po zesnulém Fridrichovi Falckém, a prince Ruprechta. Jelikož v době vydání Crownova cestopisu bylo jasné, že Falc nezískají, dala by se očekávat jistá kritika katolické strany. Její absenci je možné vysvětlit osobní náboženskou tolerancí Thomase Howarda vůči katolíkům, jelikož jeho otec William byl příslušníkem římskokatolické církve. Během celé mise byla tomuto přednímu anglickému šlechtici projevoována poměrně velká přízeň ze strany jezuitů; snad za tím mohla stát určitá naděje, že hrabě využije svého vlivu u anglického dvora v jejich prospěch.

V raném novověku patřily násilné události, politické převrasy a vysoké počty obětí k tématům hodným zapamatování a připomínání. Vyjmenováním velkých materiálních škod a ztrát na životech vyjadřovali autoři emocionální a společenský význam takové události a jednoduše také její hrůznost. Crownem uvedený počet padlých vojáků byl přibližně desetinásobně vyšší než zde ve

skutečnosti zemřelo. Přibližně o čtyřicet let později okomentovali Skot James Fraser (1634-1709) a Angličan Robert Moody (?) bitvu na Bílé hoře se stejným numerickým zkrácením údajů, pozdější cestovatelé se k tomu již nevyjadřovali. Podobně jako Moody přiřkl Fraser armádě českého krále početní převahu – 50 000 vojáků, zatímco císařské armádě o 20 000 mužů méně. Robert Moody zdůraznil krvavost bitvy, v níž král Fridrich s císařem prohrál: „30 000 Angličanů a Skotů bylo zabito mimo další bojující na jeho straně jako Němci a Češi. Říká se, že měl celkem 80 000 mužů a císařova armáda pouhých 40 000.“ Podobně jako Crowne zdůrazňuje množství hromadných hrobů, které jim byly evidentně ukázány při návštěvě tohoto místa. Mnohonásobně vyšší uvedené počty jednotlivých armád mohou opět poukazovat na důležitost této dvouhodinové šarvátky v očích cestovatelů.

Skrz krátké působení Fridricha a Alžběty v českých zemích symbolizovala Bílá hora do jisté míry pomyslný průsečík česko-anglické historie. Pro britské cestovatele představovalo místo paměti historicky významnou lokalitu, k níž je vázal jistý pocit sounáležitosti. Notně k tomu přispěla i poloha bělohorské pláně v těsné blízkosti – i po třicetileté válce – turisticky stále atraktivní Prahy, a navíc na hlavní přístupové cestě do města směrem od západu. První dochované reflexe této bitvy a současně místa hodného návštěvy cestovatelů po ukončení tohoto evropského konfliktu pochází ze dvou již zmíněných rukopisů od Jamese Frasea a Roberta Moodyho, které jsou v komparaci s tištěnými mnohem detailnější. Z výše uvedeného úryvku je zřejmé, že Moody klade důraz nejprve na počty zabitých krajanů a až poté na další národnosti a vnímá tak Bílou horu jako záležitost Anglie. Svě vyprávění ukončuje příběhem útěku královského páru do Nizozemí, kde žili jako chudáci, protože anglický král jim nemohl kvůli občanské válce v zemi pomoci.

James Fraser, duchovní Skotské episkopální církve a spisovatel, věnuje Bílé hoře pozornost hned na několika místech svého

cestopisného memoáru – nejprve v rámci přehledu dějin českých zemí, kde vyjmenovává jednotlivé české krále. Ve srovnání s dalšími českými panovníky zaujímá záznam o Fridrichu Falckém svým rozsahem velice výsadní postavení. Autor se zaobírá nejprve otázkou Fridrichova nároku na český trůn a dále popisuje Bílou horu jako bitvu, kterou nepředvídatelným zásahem boží prozřetelnosti vyhráli „císařští“, ačkoliv byli v početní menšině. Fraser poskytuje i podrobnější informace o hlavních vojevůdcích a následném dění – uvěznění českých šlechticů a útěku královského páru do Slezska, který hodnotí jako osudový a nešťastný, jako žalostnou ztrátu jak pro Čechy, tak pro reformované církve obecně. Poprvé je tak Bílá hora uvedena i v kontextu náboženské transformace a dopadu, který měla jak na české, tak na evropské dějiny. Druhá zmínka podobně jako u Williama Crowna se týká návštěvy samotného dějiště bitvy – „slavné pláně“ – po odjezdu z Prahy směrem na Řezno, kam je doprovázeli irští františkáni, u nichž v Praze pobývali: „Zde se udála ta osudná bitva mezi císařem Ferdinandem III. [sic] a princem Fridrichem Falckým, o němž jsem pojednal výše. Je zde vztyčeno několik vysokých křížů, kde padly a byly zabity nejdůležitější osoby, a zde jsme dali sbohem našim přátelům.“

V závěru svého povídání o Praze, v níž James Fraser pobýval v srpnu roku 1659, se tématu války dotýká obecněji: „Je pravdou, že tento starý národ velmi trpěl v té neblahé válce, která trvala v Německu 30 let, a jisté známky zkázy jsou zde stále viditelné.“ I ke konfesijní otázce se skotský pastor vyjadřuje mnohem podrobněji také v jiné části svých memoárů, již bez odkazování se k roku 1620: „Náboženství a vyznání je zde obecně papeženské, a jak ve městě, tak i v celé zemi je jistá tolerance vůči luteránství a kalvínství, ale nemají žádné kostely. Místní obyvatelé se často chvástají starobylostí zdejšího křesťanství.“ Pro římskokatolickou církev užívá typický dobový výraz nejen britských protestantů – papeženská (*popish*).

V tisku z roku 1677 se hovoří o „rozhodující bitvě [...], která zasadila protestantské straně hlubokou ránu,“ a kde byl sice vážně zraněn vojevůdce Gottfried Heinrich von Pappenheim (1594-1632), avšak zemřel až na následky zranění v „pamětihodné bitvě u Lützenu“ v roce 1632. Autor knihy, cestovatel a lékař Edward Browne (1644-1708), který české země navštívil v roce 1669, umístil odkaz na tuto událost ve svém cestopise těsně za své postřehy o Praze, z textu ovšem není zřejmé, zda místo viděl osobně či nikoliv. Třebaže Browne, podobně jako jeho krajané, zmínil i Fridricha Falckého, jeho pojetí Bílé hory se již odlišuje. Nezabývá se osudy mladého královského páru a v žádném ohledu ji nepopisuje jako primárně anglickou záležitost. Z textu spíše vyplývá význam, který tato bitva měla pro katolicko-protestantské soupeření v Evropě. O stranu dále se autor znovu vrací k zimnímu králi a konstatuje, že přijmout nabídku českých stavů pro něj nebylo šťastné rozhodnutí a celá jeho vláda skončila nezdarem. Browne jde ve svém komentáři ještě více do hloubky a zdůrazňuje otázku volby, před kterou byli lidé postaveni: „V této zemi se stala velká změna, která se dotkla jak obyvatel, tak i jejich zvyků; v důsledku toho muselo mnoho z nich opustit království a ti, kteří zůstali, změnit svou víru.“ Autor závěrem dodává, že císař byl v tomto ohledu podobně striktní i u svých dalších dědičných zemí. Téma nucených konverzí, které často rezonovalo v pamětech českých autorů, kteří ve dvacátých letech 17. století neodešli do exilu, se v kontextu náboženské transformace Čech v britských cestopisech objevuje zcela poprvé.

Rukopis z pera neznámého autora s názvem *Some Account and Observations concerning Germany*, jenž je datovaný 1700-1703, věnuje Čechám, Moravě, Slezsku a Lužici vždy po jenom stručném odstavci. Faktograficky jsou tyto popisy velice nepřesné, neúplné a leckdy zastaralé, poskytují ovšem informace o tom, čím byly české země pro Angličany přitažlivé. Odehrání „oné osudové bitvy“ na Bílé hoře nedaleko Prahy, v níž byl Fridrich Falcký zcela poražen, patří rozhodně

mezi zajímavosti dějin Čech. Ačkoliv detailnější údaje se z rukopisu nedozvíme, je nutné zdůraznit, že toto souvětí tvoří polovinu veškerého prostoru dedikovaného v textu hlavnímu městu Praze a mimo to, rok 1620 je pravděpodobně jediné datum, které je v rukopisu uvedené zcela správně.

V anglickém překladu cestopisného díla německého protestanta Johanna Georga Keysslera (1693-1743), který encyklopedickým stylem podává výklad českých dějin v rámci popisu Prahy navštívené v roce 1730, je bitva na Bílé hoře vynechána, avšak konfesijní důsledky prohry českých stavů jsou zde silně přítomné. Ve srovnání s katolíky z jiných oblastí se Keyssler podivuje nad přílišnou pověřivostí a důvěřivostí české a rakouské šlechty v konfesijních záležitostech. Satiricky konstatuje, že většina z nich uvěří jakémukoliv nesmyslu, aniž by použila svůj rozum, což demonstruje na několika tradovaných místních pověstech spjatých s Vyšehradem. Podle něj je to o to podivuhodnější, že dříve byla v zemi povolena mnohem větší náboženská svoboda, „a otcové či dědové nejvýznamnějších šlechticů v Čechách, kteří jsou nyní ve víře až nesmyslně horliví, byli protestanté.“

Reflexi konfesijních poměrů v českých zemích ze třicátých let 18. století zaznamenáváme i u dvou britských autorů – Johna Swintona a Richarda Pococka. V polovině čtyřicátých let 18. století vzniklo dvoudílné cestopisné vyprávění o cestě uskutečněné v roce 1734 z Benátek do Hamburku, které zahrnuje v rámci cesty přes Čechy a Moravu také stručnou zmínku o konfesijně-politickém vývoji v Českém království. Jeho autor John Swinton (1703-1777) ve svém výčtu nejdůležitějších historických událostí v dějinách Prahy uvádí, že ačkoliv město podporovalo falckého kurfiřta, po osudné bitvě na Bílé hoře se Praha vrátila zpět pod nadvládu rakouských Habsburků. Zatímco Edward Browne ve svém čtenářsky velmi populárním cestopisu ze sedmdesátých let 17. století zdůraznil především otázku změny, kterou prohraná bitva způsobila v životě místních obyvatel, a volby, kterou museli udělat (odchod

do exilu nebo konverze k římskokatolickému vyznání), John Swinton, který měl Brownovo dílo podrobně nastudováno, ve svém pojetí této události spíše vyzdvihuje fakt, že Bílá hora ukončila v zemi multikonfesijní prostředí a toleranci k různým vyznáním. S lehkou averzí dále předestřel roli, již olomoucký biskup František z Dietrichsteina (1570-1636) sehrál při obnovení katolické víry na Moravě, kdy zdůraznil jeho aktivní a neuhasínající zápal pro „papeženství“.

Postřehy dalšího cestovatele Richarda Pococka jsou pro historiky velmi cenné díky dochované rukopisné předloze připravovaného cestopisu, v níž se autor zaobírá nejen průběhem samotné bitvy na Bílé hoře, ale i návštěvou celého památného místa a jeho soudobou podobou, kterou dlouze popisuje. Pococke se rozepisuje o jasném vítězství Ferdinanda II. nad Fridrichem Falckým, který se oženil s dcerou anglického krále Jakuba I. Poměrně zajímavá je poznámka mimo hlavní text, v níž doplňuje tento údaj: „Bylo tam zabito 2600 Bavorů a císařských a myslím si, že okolo 6000 nepřátel.“ Z ní vyplývá, že autor stranil spíše císaři než českému králi na rozdíl od dalších britských cestovatelů (nebo doslova převzal osobní postoj historika, od něhož informaci čerpal). Jako jediný se také zabývá postavou karmelitánského mnicha Dominika à Jesu Maria (1559-1630) a zmiňuje historiku o zázračném mariánském obrazu údajně ze strakonického kostela. Richarda Pococka také zaujal v době jeho návštěvy již dokončený barokní kostel Panny Marie Vítězné na Bílé hoře, jak po stránce stavební, tak i interiérové, včetně fresky zachycující bitvu na Bílé hoře. Poutní kostel byl vystavěn v letech 1704-1730 jako nástupce jednoduché kaple, která vznikla nedaleko dějiště bitvy v první polovině dvacátých let 17. století. Ještě více byl cestovatel fascinován nedalekou stavbou Letohrádku Hvězda, jehož architektonický popis obohacuje o informace, jak byla jednotlivá patra vyzdobena. „Vrchní patro je celé jedna místnost a na stropní malbě je znázorněná tato bitva. Co se této bitvy týče, jsou zde dvě nebo tři různá

rozložení vojenských sil a jejich již dříve zmíněný útěk.“

Srovnáme-li informace obsažené v rukopisu s tiskem, je zřejmé, že Richard Pococke vnímal Bílou horu jako významnou historickou událost, ale i jako místo plné nevšedních staveb, jelikož oběma těmito aspekty věnuje relativně dost prostoru v tisku. Tuto pasáž přebírá v téměř nezměněné podobě také Thomas Nuget (ca 1700-1772), který ji publikuje v padesátých letech 18. století ve svém bedekru v kapitole věnované Čechám. Ačkoliv tímto přicházíme o jeho vlastní reflexi Bílé hory, poodhaluje nám to jednu z možností, jak mohly být informace v cestopisné literatuře přebírány, a také potvrzuje uznávanost Pocockova cestopisu ve své době.

Koncem 18. století shrnula Angličanka Hester Lynch Piozzi (1741-1821), nepochybně literárně velmi talentovaná, konfesijní situaci v Čechách melancholicky laděnou úvahou nad postavením protestantismu v zemi: „Se souhlasem papeže si Češi vlastně mohli již dlouho před tím [před vystoupením Martina Luthera; pozn.aut.] dopřávat přijímání svátosti i z kalicha, povolení, které nikomu jinému nebylo uděleno; nikdo si však toho ani nevšiml, dokud nebyly podniknuty další kroky s cílem dosažení mnoha změn, které se od té doby vloudily i mezi ostatní národy, avšak ne tak ukvapeně za použití násilí, když jich jednou mohly dosáhnout i zcela nenásilně.“ Cestovatelka ve svém přemítání nad místními náboženskými poměry upozorňuje na české kořeny evropského reformního hnutí také prostřednictvím známých osobností českých dějin jako Jan Hus a Jeroným Pražský. K nim se následně vrací při prohlídce knihovny v Praze, pravděpodobně Klementina, v níž spatřila zajímavý misál s vyobrazením jejich osobností v doprovodu Johna Wycliffa a Martina Luthera, a dále údajně dopis psaný „protestantským vojevůdcem“ Janem Žižkou.

Jak je evidentní ze zachycených úvah Piozzi, reflexe současné náboženské situace v českých zemích evidentně motivovala některé britské cestovatele k tomu, aby si udělali ještě větší exkurz do minulosti a vrátili se

k předreformačnímu období, které vztáhli k Bílé hoře. S odkazy na propojené předreformační období v anglických a českých dějinách skrze jejich nejvýznamnější představitele se totiž setkáme podrobněji i v několika dalších britských cestopisech. Jsou zpravidla umístěné v pasáži věnované politicko-náboženskému vývoji českých zemí – soudobá konfesijní situace je tak vysvětlena na základě dramatických momentů českých dějin. Způsob, jakým se myšlenky anglického reformátora Johna Wycliffa dostaly do Čech k Janu Husovi a dále k Jeronýmu Pražskému, stejně jako jejich mučednický osud, znali Angličané z *Knihy mučedníků*, která byla v raně novověké Anglii velice populární. Není proto překvapivé, že vystavěli své vyprávění české historie na sdílené anglicko-české minulosti, kterou – vedle událostí let 1619 a 1620 – husitské období do jisté míry představovalo.

James Fraser popsal vliv Wycliffových myšlenek na Jana Husa a Jeronýma Pražského až po jejich upálení v Kostnici. Jejich osudy uzavírá pozoruhodně emotivním popisem přetrvání jejich učení v Českém království: „Ačkoliv byli zabiti, ještě dnes můžeme vidět, jak hluboce se jejich dílo zakořenilo v srdcích lidí, takže není možné ho vymazat ani pronásledováním, ani válečnou krutovládou a spouští, a dokonce i nyní žije mnoho vyznavačů těchto principů, jsouce rozptýleni po celém království pod názvem kališníci a utrakvisté. Cestovatel nepřímou zdůrazňuje diseminaci Wycliffova učení z Anglie a především jeho trvalost. Jana Žižku a jeho přívržence pak Fraser líčí v podobném duchu, tedy jako hrdinu a protestantského mučedníka. Negativní obraz husitů jako heretiků zde nenajdeme. O všeobecně známém vlivu Anglie na Čechy a rozruchu, který husité v zemi způsobili, pojednává ve svém rukopise také Richard Pococke. Tato pasáž předchází úryvku citovanému hned v úvodu této kapitoly. Od působení Jana Husa přeskakuje rovnou k porážce Fridricha Falckého a důsledkům, které pro český protestantismus tato událost znamenala. I přes jediné povolení římskokatolického vyznání v Čechách se podle všeobecně

rozšířeného názoru „husité“ v zemi stále vyskytují. Termínem „husité“ byli v cestopisných pramenech někdy označováni příslušníci utrakvistického vyznání. Howard Louthan upozorňuje, že tento trend byl patrný na přelomu 16. a 17. století a označení se v anglických cestopisech naposled objevuje právě ve třicátých letech 18. století.

Z několika dalších cestopisů je zřejmé, že přetrvání protestantismu v zemích Koruny české bylo stále aktuální téma i v 18. století, a to i přesto, že protireformace byla v očích katolické církve dávno úspěšně dokončena. Zároveň poslední výzkumy opravdu ukazují na silnou přítomnost nekatolictví v některých lokalitách, zejména mimo města v řídce osídlených oblastech. Na Moravě se nekatolíci vyskytovali v malých izolovaných skupinách, nejvíce na severu a východě, kde spolupracovali s protestanty ve Slezsku. V Čechách se koncentrovali v severní a východní části, kde těžili z blízkosti luteránské Lužice a opět Slezska.

Nad působením tajných nekatolíků v Čechách přemítal poměrně detailně John Swinton: „I když nejvíce Čechů jsou římsští katolíci, a dokonce velmi fanatičtí, přesto jsou mezi nimi tajní protestanté. Ba bylo nám dokonce řečeno, že zde stále může být hodně husitů, kteří ctí husitskou liturgii a vyznání. Ale protože tato zpráva pochází od římských katolíků, kteří zřídka podávají pravdivé informace o pravidlech těch, od kterých se odlišují, možná jsou tito nekatolíci, jak je jejich protivníci někdy s opovržením nazývají, když rozmlouvají s protestanty, všichni buď luteráni, nebo kalvinisté.“ K tématu se autor vrací také ve výkladu moravské historie, kde se však odvolává na svědectví důvěryhodné osoby, se kterou se v českých zemích seznámil. Podle něj se protestanté na Moravě stále pohybují, ačkoliv po roce 1620 bylo v zemi obnoveno pouze římskokatolické vyznání. Swinton také přemýšlí nad odlišností místního protestantismu – údajně je zde uznáván nějaký druh episkopální církve, ale v oblastech jako predestinace, svobodná vůle či znovuzrození připomíná kalvinismus. Johann Georg Keyssler se zase velmi zabýval mírou

izolace a utajení, bez níž by evangelíci na Moravě nemohli fungovat a byli prozrazeni. Uvádí, že „když chtějí přijmout svátost, mají povinnost odjet někam do Uher.“

Jak naznačují uvedené pasáže, otázka existence tajných protestantů, jejich nevyhraněné konfese i počty samotné byly velice nekonkrétní. Nekatolictví existovalo ve velmi proměněné podobě, jeho příslušníci neměli žádné církevní vedení, často ani potřebné liturgické knihy, leckdy bylo založené na lokálním či rodinném předávání tradice evangelického života. Avšak je pozoruhodné, že protestantští cestovatelé vyzdvihují právě přítomnost tajně vyznávaného náboženství a nadto zdůrazňují, jak se odchyluje od oficiálně proklamované a uznávané katolické víry. Navíc to dokazuje, že v prostředí českých zemí pravděpodobně rezonovala mezi katolíky představa o tom, že se mezi nimi pohybují lidé tajně vyznávající nekatolické konfese, kteří v podstatě patří mezi heretiky.

Časově poslední reflexe, která odraz náboženské proměny českých zemí uzavírá, pochází z konce 18. století. John Owen (1766-1822), který v Praze strávil dva chladné listopadové dny roku 1792, napsal, že „historici a cestovatelé podrobně vyličili všechny krásy tohoto města; a jeho vojenské a náboženské výkyvy, které jsou obecně známé, takže nepotřebují opakování.“ Zajímavé je, že z konfesijního pohledu měl Prahu spojenou především s počátky reformace: „Praha připsala na seznam mučedníků dvě z prvních obětí papežské intolerance a náboženské perzekuce.“ Jeho další úvahy věnované dějinám města už směřovaly k melancholické reflexi válek ve službách náboženství.

Hana Ferencová

*Text je převzat se souhlasem autorky bez poznámkového aparátu z obsáhlejší práce: Hana Ferencová: *Obraz konverze českých zemí v britských cestopisech, která vyšla na str. 161-185 v publikaci: Radmila Pavličková, Iveta Coufalová, Hana Ferencová a kol.: Vytváření konvertity. Jazyková a vizuální reprezentace konverze v raném novověku. Vydala Univerzita Palackého v Olomouci 2021.**

Z HISTORIE EVANGELICKÝCH CÍRKVÍ NA VELKOLHOTECKU

Malá vesnice Velká Lhota může zájemcům o historii evangelíků nabídnout ke zhlédnutí zcela ojedinělou kulturní památku – „Evangelický toleranční areál“ sestávající ze dvou evangelických kostelů a dvou far. Všechny čtyři budovy navíc stojí uprostřed vesnice v bezprostřední vzájemné blízkosti.

Areál představuje hmotný důkaz, jak složitou cestou se tu dějiny ubíraly po vydání tolerančního patentu. Jako mnohde jinde se ani tady tajní evangelíci z vůle úřadů neměli o vydání patentu dozvědět. Informace sem pronikla naprosto ojedinělým způsobem: V Praze byl pro víru vězněn Matěj Kolman z nedaleké vsi Zahrádky. Vydáním patentu pominul důvod jeho stíhání a musel být propuštěn. Ihned zamířil domů – vybaven nadějnou, ale neúplnou zvěstí. Ještě před Vánoce se pak ze Zahrádek vypravili bratři Brchaňovi do uherské Réci a tam získali výtisk patentu. Cestou zpět se zastavili i na Velkolhotecku. Odsud pak byli vysláni poslové na krajský úřad do Jihlavy s žádostí o povolení přihlášek k evangelické víře. Úřadům nezbylo než přihlášky povolit, ale ani potom nebyla situace jednoduchá. V důsledku utajování neměli místní obyvatelé možnost seznámit se blíže s charakterem povolených vyznání – augšpurského a helvetského. Často tedy například žádali, aby byli zapsáni k té církvi, která víc odpovídá Komenského spisu *Praxis pietatis*, ale všichni bez rozdílu byli zapsáni k církvi augšpurské (luterské).

Po ustavení sboru přišel z Uher do Velké Lhoty mladý luterský pastor Daniel Boczko. Se svými novými svěřenci si však příliš nepochopil. Zřejmě hlavně proto, že přicházel ze zcela jiného prostředí – z oblasti, kde legálně působila jeho církev. Skryté společenství však žilo značně odlišně. Duchovní službu obstarávali místní laičtí kazatelé, jen zřídka sem zavítal ordinovaný kazatel z ciziny. Vzájemné vztahy byly tudíž mnohem rovnoprávnější než v oficiální církvi, kde kněz představoval vyšší autoritu. Lidem

zvyklým na velmi prosté obřady se luterská církev možná také jevila jako příliš honosná. Nicméně navzdory částečnému zklamání začali věřící ihned se stavbou obydlí pro pastora a modlitebny. Ta podle nařízení nesměla vypadat jako kostel – bez věže, zvonů, s malými okny a vchodem obráceným do polí připomínala spíše velkou stodolu.

Stalo se však, co nikdo nečekal. Po pěti letech na Velkolhotecko dorazila zpráva z Brněnska, že se mají lidé hlásit raději k církvi helvetské, protože ta je svým charakterem tajným evangelíkům bližší. (Na Brněnsku měli potřebné informace, a právě odtud posílali císaři žádosti o povolení větší náboženské svobody, což významně přispělo k vydání patentu.) Asi dvě třetiny věřících z Velké Lhoty a okolí se rozhodly požádat o přestup k církvi helvetské. Ostatní se obávali, aby nepřišli i o to, co už získali. Poněkud překvapivě příslušné úřady žádosti bez průtahů vyhověly – a na Velkolhotecku tak od roku 1787 začaly vedle sebe působit obě povolené církve. Neobešlo se to pochopitelně bez potíží; už jen proto, že se 80 let dělily o společnou modlitebnu, a dokonce zpočátku oba pastoři museli sdílet společné obydlí. Teprve v roce 1861 byli evangelíci zrovnoprávněni a dostali i povolení stavět skutečné kostely. Věřící početnější helvetské církve tedy v roce 1873 zbudovali naproti staré modlitebně kostel (dnes zvaný „horní“). Po třech letech (r. 1876) se přestavby do podoby kostela dočkala i původní luterská modlitebna. Budova byla zvýšena a osazena velkými okny, přibyla věž se zvony a novým důstojnějším vchodem (dnes tzv. „dolní“ kostel).

V roce 1918 se konečně naskytla reálná možnost, aby se nechtěně rozdělení evangelíci opět sešli ve společné církvi. Sloučení v novou Českobratrskou církev evangelickou bylo hlasováním ihned přijato, oba kostely pak byly využívány střídavě.

V současné době slouží k církevním obřadům převážně „dolní“ kostel přestavěný z původní modlitebny, „horní“ se stal, možno říci, kulturním stánkem. V přízemí je umístěna stálá výstava „Česká reformace v evropském kontextu“, nahoře na kruchtě muzejní

expozice věnovaná regionální historii, zejména životu tajných evangelíků. Materiály zveřejněné na výstavě i v muzeu mohou posloužit i odborníkům, protože všechny důležité informace pocházejí přímo z archivů. Za jejich vyhledáním a zpracováním stojí především dlouholeté úsilí členů historické společnosti „Veritas“.

Součástí „horního“ kostela jsou také vzácné památkově chráněné varhany, hojně využívané při oblíbených koncertech.

Přímo v kostele je možno zakoupit turistickou známku a vizitku, pohlednice, rovněž tak různé publikace zpracované společností „Veritas“ nebo „Spolkem přátel Muzea české reformace“.

Kolem celého areálu vede naučná stezka.

Od začátku července do konce září zajišťuje Spolek přátel Muzea české reformace vždy v sobotu od 14 do 16 hodin průvodcovskou službu, mimo tento termín je možno domluvit návštěvu i v jinou dobu.

K emigraci tajných evangelíků na Velkolhotecku

Nedaleko Telče a Dačic si ve čtyřech vesnicích po celou dobu protireformace udrželi téměř všichni obyvatelé evangelickou víru. Napomohlo tomu několik okolností: Ač tyto obce ležely v okruhu nemnoha kilometrů, dělily se o ně tři různé državy a všechny se nacházely na okraji příslušných panství. Navíc v hůře dostupném lesnatém a kopcovitém terénu, takže kontrola ze strany vrchnosti určitě nebyla příliš intenzivní. Dlouho chyběl i bezprostřední dozor církevní, protože římskokatolická farnost ve Volfířově, pod níž vesnice Velká Lhota, Brandlín, Radlice a Šach spadaly, zůstávala pro nedostatek římskokatolických kněží neobsazena až do roku 1712. Domníváme se, že teprve potom se začaly poměry zhoršovat natolik, aby vyvolaly potřebu odejít za větší náboženskou svobodou. Posledním impulzem pak mohlo být vydání likvidačního mandátu Karla VI. proti kacířům v roce 1725.

Zprávy o emigraci několika poddaných se uchovaly v obecních kronikách Velké Lhoty

a Brandlína. Květnaté líčení ve lhotecké kronice označuje za iniciátora bezdětného vdovce starého Antoně. Spolu s ním odešli manželé Duškovi z V. Lhoty, padesátiletý Kudrna z Brandlína a Bártů ze Šachu. Brandlínská kronika uvádí další emigrantskou vlnu: „Jedním z uprchlíků po Bílé hoře byl prý dle zdejší pověsti majitel Laznova domu č. 13, který – aby nevzbudil podezření a měl žít na cestu – osel svá pole pískem – a prchl. Také asi majitel Macochova domu č. 17 ušel a ještě jeden, snad z č. 47.“

Zápisy v obou kronikách byly pořizeny s velkým časovým odstupem (ve Lhotě r. 1937, v Brandlíně r. 1924), a bohužel ani v jedné není uvedeno, zda se informace předávaly pouze ústně nebo existovaly nějaké starší písemnosti, z nichž mohli kronikáři vycházet.

Už jenom vzhledem ke zmíněné prodlevě mezi událostmi a zápisem se dá předpokládat určité zkreslení. Zpochybnit by se asi dal věk dvou mužů zmíněný v kronice V. Lhoty. Na strastiplnou cestu do neznáma se jistě ve všech dobách vydávali spíš mladší lidé, kteří měli šanci najít v cizině obživu. Bezdětný vdovec Antoň ve skutečnosti patrně nebyl žádný stařec, rovněž tak padesát let Kudrnových by tehdy představovalo dosti pokročilý věk. Celkově ale zápisy v obou kronikách vypadají velmi věrohodně. Podle příjmení uvedených v kronice lhotecké dokážeme jmenované osoby naprosto bezpečně zasadit do jednotlivých obcí. Z matrik a dalších pramenů víme, že Antoňovi bydleli ve V. Lhotě č. 18, Duškovi v č. 16, Kudrnovi v Brandlíně č. 26, Bártů v Šachu č. 15. Nositelé těchto příjmení nebo jejich příbuzní žijí v okolí dodnes. Víme také, že rodiny Antoňova a Kudrnova hrály významnou roli ve společenství zakázaných evangelíků. V obou domech byly např. umístěny tajné knihovny.

Na záznamu v kronice brandlínské poutají pozornost uvedené čísla domů. Jelikož v době předpokládané emigrace domy ještě číslvány nebyly, předávalo se asi v Brandlíně povědomí, o které domy šlo, a čísla doplnil až kronikář. Nedochovala se však skutečná příjmení uprchlých, nýbrž zřejmě jména „po chalupě“ (neboli „po střeše“). V Laznově

domě prý byly lázně zřízené vrchností – každou sobotu se tam vesničané mohli umýt teplou vodou. Taktéž označení „Macočov“ dům vypadá spíš jako název „po chalupě“.

Ani z jedné kroniky se nedozvíme, kam měli uprchlíci namířeno. Dosti pravděpodobným cílem však mohly být Uhry, konkrétně oblast kolem Réci. Tam totiž každoročně o Velikonocích tajně chodíval evangelík Hřava z nedaleké vesnice Zahrádky pro duchovní posilu a knihy. Při návratu z poslední takové cesty ho nedaleko jeho domu ubili vojáci najatí farářem ze Studené.

Těžko se podaří zjistit, kdy a jak byl kontakt s Uhry navázán, ale patrně byl nějakým způsobem udržován i po Hřavově smrti, protože právě do Réci se v roce 1781 vydali bratři Brchaňovi ze Zahrádek pro podrobnější informace o utajovaném tolerančním patentu. Získali tam i výtisk patentu a při návratu se zastavili také ve Velké Lhotě. Odtud pak byli společenstvím tajných evangelíků vysláni na krajský úřad v Jihlavě dva zástupci s žádostí o povolení přihlášek k evangelické víře.

Za Spolek přátel Muzea české reformace zapsala Milada Čermáková

KAMPANIA WRZEŚNIOWA

Záříjová kampaň, tak je v polské literatuře označováno září 1939, tedy oficiální začátek 2. světové války. V roce 2018 se v aule Univerzity J. A. Komenského v Lešně odhalovala pamětní deska k 390. výročí příchodu tohoto učitele národů a Českých bratrů do města. Po oficialitách se v lobby diskutovalo mimo jiné i o historickém významu příchodu českých náboženských exulantů pro Polsko. Zmínil jsem rodinnou historii o účasti tatínka v bitvě na Bzuře. Tu se obrátil jeden z posluchačů s poznámkou, „... můj tatuš též...“. Pokračoval jsem ve vyprávění s tím, že byl zajat, „... můj tatuš též...“. Můj tatínek ze zajetí uprchnul, „...můj tatuš též“. Všichni posluchači jsme si uvědomili, jak provázané jsou osudy, a že i svými životy se potomci českých exulantů podíleli v boji za svobodu Polska, ale u vědomí, že pravda Páně vítězí.

Můj tatínek, Pavel Čáp, měl v roce 1939 končit základní vojenskou službu v Polské armádě. Ovšem už několik roků byla evropská politická situace velmi napnutá. Bytostně se dotýkala i českých mládenců v polské armádě. Mnichov, obsazení Sudet Němci, ale i Těšínska Poláky, až po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Byla vyhlášena „tichá mobilizace“ a všichni vojáci zůstali v kasárnách. Mladí muži ze Zelova a okolí sloužili zpravidla v kasárnách v Kutně. Tam sídlil významný 37. Leczycki pěší pluk knížete Josefa Poniatowského (to byl bratr posledního polského krále). Velitelem byl plk. Roman Umiastowski, s předchozí působností v generálním štábu společně s pozdějším vrchním velitelem Edwardem Rydz – Śmigłym. Během kampaně byl šéfem propagandy v sídle nejvyššího velitele. Pluk vedl do války plk. Stanisław Kurcz.

Něco z vojenského názvosloví. Pluk má cca 4 000 vojáků, nižší jednotkou je prapor čili batalion s až 1 000 vojáky, následuje rota neboli kompanie s 200 vojáky. Tatínek byl vycvičen jako zdravotník, sběrač raněných. Odborným nadřízeným byl starší lékař pplk. Josef Michal Kuś. Ten padl do ruského zajetí a byl zavražděn v Charkově. Ve vojenské organizaci sloužil tatínek u III. batalionu, 9. kumpanie pod velitelem kpt. Mieczysławem Antoni Roszkiewiczem. Ten se svou jednotkou sdílel osud. Ti, co přežili, padli při obraně Varšavy do německého zajetí.

Z jara roku 1939 se vztahy mezi vládami Polska a Německa zhoršily natolik, že válečný konflikt byl doslova na spadnutí. Vojáci odevzdali vojenské knížky a vyfasovali „psí známku“. Vyhrocená byla i nacionalistická nálada, zejména v armádě. Při nástupu jednotek v kasárnách, kdy se prováděly jmenovité kontroly před odjezdem na předpokládaná bojová postavení, zněla jména jako Sláma, Tvrdý, Čáp, Jelínek...

Poddůstojník se nad nimi podivil a sám odušil: „To vy Češi?“ a ještě dodal: „Nyní si to vyřídíme s Němci a potom dál, až Polska bude jako sklenka čistá!“. Vůbec mu nepřišlo na mysl, že mají stejnou uniformu, přísahu i bojového nepřítele. Pluk se naložil na několik

vlaků a směřoval na severozápad Polska k německým hranicím, odkud se očekával útok, aby tam vybudoval obranné linie a betonové bunkry. Ty se dochovaly v okolí obce Wągrowiec. Také se zachoval pamětní kámen, který je upomínkou na činnost pluku před začátkem války. Byly zachovány i fotografie pěšáků i civilistů při práci na zákopech i postavení „španělských koz“ s ostnatými dráty.

23. srpna našeho roku, tedy 1939, oslavil tatínek své 23. narozeniny. Ve stejný den, či spíše noc, byl v Moskvě podepsán nechvalně známý pakt Ribbentrop–Molotov. Rázem změnil svět. Mírové smlouvy se staly vskutku cárem papíru. Neblahé důsledky jsou patrné dosud.

Už první dny po přepadení Polska německou armádou se ukázalo, jak chybný byl odhad útoku. Pluk byl tedy urychleně přiřazen do svazku armády „Pomoří“ a přímých bojových akcí se účastnil po 250! kilometrovém pochodu. Přesun se realizoval pěšky za velikých útrap pochodujících vojáků. Nohy rozdrásané od onucí v těžkých vojenských bagančatech. Vojáci s plnou polní spali doslova za pochodu. Cestou se vybrané jednotky pluku musely vyrovnat s útoky německých diversantů, zejména v okolí města Inwrocław, cca 90 km od výchozí pevnosti Wągrowiec. 11. září dorazil pluk do Żychlina (to město známe v souvislosti s Chopinem, reformovaným sborem či nejnověji s památníkem reformátorů). 17. září se pluk probil k řece Bzura na čáru Lowicz–Gadolin–Sochaczew–Budy Stare. Při pohledu do mapy přímá cesta na Varšavu, pro útočící vojsko ideální. Pro obranu téměř nemožné. I. a III. prapor pluku, to jsou ty, co v nich sloužili naši mládenci ze Zelova, zaujal obrannou pozici jižně na Bolimow ve směru na Skierniewice na řece Rawka. Generál Władysław Bortnowski, velitel armády „Pomoří“, byl na podzim roku 1938 velitelem operační skupiny „Slezsko“, která okupovala Těšínsko, patřící Československu. Tak tento generál obdržel zprávu z leteckého průzkumu, že ve směru na Skiernice útočí kolony tanků, vydal zcela tragický rozkaz útok zadržet. Jakkoli se prapory

narychlo opevňovaly, zastřílené německé dělostřelectvo oba prapory zcela zdecimovalo. Ztráty obou praporů činily až 50 %.

Tatínek zavzpomínal na tuto hrůznou událost jenom jedenkrát: *„Bez jakýchkoli obranných systémů, žádné dělostřelectvo, tanky, nic. Žádné zákopy, kryty, jen co jsme si polní lopatkou vyhrabali jakési okopy, nebylo to k ničemu. Na nás se valily tanky, padaly letecké bomby. Němci nás kosili samopaly a kulometnou palbou. My měli jenom pušky. Zavrtávali jsme se do brázd bramborového pole a kolem do vzduchu vyletovaly gejzíry hlíny s mrtvolami našich vojáků. Děs k nepřezítí. Při ústupu jsme museli ještě překonat dvě řeky. Ty, přes které jsme neměli pustit Němce.“*

Zbytky jednotek se zformovaly a ustoupily na sever k opevněnému II. praporu. Překročily řeku Bzuru na vysočinu Marysina a po krvavých bojích se přesouvaly do Pusczy Kampinowskiej, už před Varšavou. Skupina vojáků, kterou shromáždil plk. Kurcz, velitel pluku, se dostala do oblasti lesů Staré Budy. Tam byly jednotky obklíčeny a dostaly se do zajetí. Čest a chvály hrdinům těch dnů.

Zajetí

Po bitvě na Bzuře padlo do zajetí více než 100 tisíc vojáků. To je podle oficiálních statistik více než polovina z 8 divizí pěchoty. Bitva byla polským protiútokem na křídla německé armády útočící na Varšavu. Jeden ze zajateckých táborů byl vybudován na periferii města Zgiers. To je několik málo kilometrů od Lodže, spíše už na jejím předměstí. Místo velmi strategické, kříží se tu dvě hlavní železniční tratě a městem protéká osudová řeka Bzura. Zajatci si nejprve museli vybudovat tábor i s několikanásobným oplocením. Zde se ocitli také dva vojáci českého původu ze Zelova; tatínek – Pavel Čáp a Pavel Tvrdý. Oba prožili odlišné osudy ve válečném čase. Zajatecký tábor fungoval do konce listopadu 1939. Pak byli zajatci transportováni do Reichu. Zajatci byli nejprve rozděleni podle národností. Němci a Slováci v tomto zajateckém táboře nepobyli dlouho.

Tatínek jako „lapiduch“ byl pověřen stavbou a prací v lazaretě. Přestože váleční zajatci byli pod ochranou Ženevských dohod, pobyt neměl daleko ke koncentračnímu táboru. Zajatci v době zajetí neměli u sebe nic než zbraň a pár patronů, a to museli hned odevzat. Osobní potřeby mají vojáci v plné polní, ale s tou se do útoku neženou. Ta je v doprovázejícím trénu, a ten byl útokem zcela rozsekán.

Ze vzpomínek tatínka

Od poloviny listopadu se změnilo počasí, stálé deště, mlhy, zima. Také začal neobvyklý pohyb v táboře. Vojáci, co nás hlídali, byli vystřídáni jinými. Zostřily se hlídky u bran, plotů a strážních věží. Začaly najíždět vlaky s nákladními vagóny, dobytčáky. Opakované nástupy a počítání zajatců. Začalo se také nově předvolávat k registraci a vytvářely se jakési nové seznamy. Oficiální německá verze byla, že po likvidaci tábora budou vojáci propuštěni domů. Tomu snad nikdo nevěřil. Neoficiální zpráva byla o transportu do Reichu na nucené práce. S registrací jsem otálel a v noci koncem listopadu se spustil prudký déšť a vojáci na hlídce se schovali. Taky došlo k výpadku proudu a lágr osvětlovaly reflektory aut. Toho jsem využil, rozběhl se ke stromkům, asi 50 metrů daleko. V táboře nic nesvědčilo, že by si mého útěku někdo všimnul. Proplazil jsem se dál až k plotu z dvojitého ostnatého drátu. Ten jsem podlezl. Ovšem celý tábor byl obehnán dřevěným potem, jakousi hradbou dosti vysokou. S rozběhem se mi podařilo vyškrábat nahoru, a dolů jsem už doslova žuchnul. Nad ránem přestalo pršet, já došel do města Zgierz, zde nastoupil na tramvaj (musel být velmi nenápadný ve špinavé, mokré polské vojenské uniformě) a dostal se do Lodže a dále do Pabianic. Odtud polními, lesními cestami do Zelova.

Je nutno si představit, že začátkem prvnímho válečného roku byly všechny cesty, nejenom silnice, plny německého vojska, a taky se začala organizovat německá civilní okupační správa.

V podvečer na Mikuláše vyšly v Ignácově před svůj dům hospodyně Anna s šestnáctiletou dcerou Helenkou. Zvedal se chladný vítr a obě ženy se měly k návratu, když v dáli uviděly shrbenou, vyčerpanou postavu v podivuhodném oblečení, něco mezi civilem a vojenskou uniformou. Teprve když byl jen na pár kroků, poznaly, že je to Pavel od sousedů. Pozdravili se a jistě chtěli si popovídat, když starší Anna vzpomněla na matku Karolínu, řekla: „Tak, Pavle, jdi domů, máma už tě čeká!“

KAMPANIA POKRAČOVÁNÍ

Povím vám příběh z války, ten mi nevypravoval T. Taxis Taylor,⁽¹⁾ ale Vlastimil Sláma. Jeho hrdinou je voják...

Pavel Tvrdý, rodák ze Zelova, se narodil 19. 9. 1915. Ještě před nástupem na vojnu se oženil s Marií Kedajovou z Bujn. V Kutně u 37. pěšího pluku absolvoval poddůstojnickou školu a po vypuknutí války měl hodnost desátníka. Dochovala se fotografie jeho roty, kde byl velitelem družstva. Do německého zajetí padl i se svými spolubojovníky v den svých 24. narozenin. Zajatecký tábor ve Zgierzi byl koncem listopadu a začátkem prosince likvidován. Zatímco část zajatců byla hned deportována do Reichu, tak jiná byla dále vězněna v Lodži, snad věznice Radegat. Jakási „polní pošta“ byla povolena i válečným zajatcům, a tak se Pavlova rodina dověděla o jeho přežití i pobytu ve vězení v Lodži. Jeho otec a dědeček Vlastimila, taky Pavel Tvrdý, dojel ze Zelova na kole, aby mu dovezl nejnnutnější životní potřeby.

Zjara roku 1940 byli váleční zajatci transportováni na nucené práce do Německa. Cílovou stanicí pro Pavla T. bylo město Gelsenkirchen ve spolkové zemi Severní Porýní – Vestfálsko. V polovině 19. století se zde začalo těžit uhlí a z celé oblasti se stalo důležité průmyslové centrum. Těžba uhlí – nejvýznamnější v Evropě. Sem jezdili ve 20. letech minulého století za prací i mladí muži ze Zelova. Na významu celá oblast získala v době války. Rok 1940 byl ve znamení

války s Francií, Německo však válčilo i s Jugoslávií a Řeckem. V letech 1940–41 provedli spojenci několik náletů na celou oblast, zejména pro výkonné rafinerie. Doba náletů byla nebezpečná, ale času paniky a omezené strážní bdělosti se dalo využít. Jak už bylo sděleno, jakási „polní pošta“ fungovala a Pavel se z dopisů z domova dověděl zprávu o totálním nasazení své sestry Bronislavy, budoucí maminky Vlastíka, v obci u Hannoveru. Pavel využil zmatků po jednom ze spojeneckých náletů a ze zajateckého tábora uprchl. Byl bezúspěšně hledán gestapem i v Zelově, jak se později dověděl. Tak byl patrně prohlášen za nezvěstného. Válečným Německem doputoval do obce Ramlingen. Dnes je to po hlavní silnici více než 260 km. Musela to být hodně dobrodružná cesta, zcela nepředstavitelné. Nádraží hlídaná, na cestách policie, všude plno agentů, a tu se potlouká jakýsi cizinec, jistě kriminálník, co si zaslouží zastřelit, krajem bez dokladů, žádný Aussweis. Už se nedovíme, jaká protivenství ho na cestě potkávala. Doslova na pokraji sil, pln zoufalství a současně naděje, zabušil v noci na vrata statku v Ramlingenu. Otevřel sedlák se psem na řemenu. Nastal hodně těžký okamžik, oba muži mlčeli a hleděli si do očí; i pes klidně vyčkával. Oba věděli, že mezi nimi stojí smrt, nejenom jejich, ale celé rodiny. Ukrývání zběhů byl hrdelní zločin. Hospodář, stále ještě mlčky, podstoupil a rukou naznačil, aby poutník vstoupil. Ještě než zavřel vrata, rozhlédl se kolem.

Teprve v sekinci začal Pavel vypravovat. Oba se ubezpečili o své křesťanské víře a sedlák uvěřil, že Pavel není ani špión ani provokatér, co ho chce nechat poslat do koncentráku, a postaral se o jeho bezpečí. Jakýmsi způsobem získal nutné doklady, potravinové lístky a zajistil totožnost totálně nasazeného gastarbeitra. Pavel do konce války pracoval na statku hospodářovy dcery. Pevné pouto přetrvalo válečné běsy a Pavel se dostal ještě jednou na místo svého „totálního“ nasazení. Tentokrát jako vítaný host svého zachránce Adolfa Hochgrefa.

A přátelé, tento příběh je pravdivý. ⁽¹⁾

„Pod ochranou Nejvyššího, k spáse vede tvoje pout', v bouřích žití vezdejšího, nedá on ti zahynout.“⁽²⁾

⁽¹⁾ Mirek Černý: Balíček karet

⁽²⁾ EZ: Pod ochranou Nejvyššího

Josef Čáp

POZVÁNKY

- ◆ 25. 3. 2023 – seminář na téma **Ordinace žen v církvích**, pořádá VERITAS, historická společnost – ve sboru ČCE v Pardubicích, Sladkovského 638
- ◆ 6.-7. 5. 2023 – **zájezd** po památných místech východních Čech, pořádá Exulant
- ◆ květen 2023 – **setkání k stému výročí** první reemigrace potomků pobělohorských exulantů, pořádá sbor ČCE v Zábřehu
- ◆ 21. červen 2023 – **pietní vzpomínka** na popravy vůdců stavovského odboje – v kostele sv. Mikuláše a na Staroměstském náměstí v Praze
- ◆ 1. 7. 2023 – **noční Kalich** – Besedice u Železného Brodu
- ◆ 2. 7. 2023 – **Husův den** – v kostele v Železném Brodě a odpoledne na Kalichu v Besedících – pořádá Ochránovský seniorát ČCE
- ◆ 2.7. 2023 – **Slavnost na Růžovém paloučku u Litomyšle** – pořádá Spolek přátel Růžového paloučku
- ◆ **9.9. 2023 – Sjezd z.s. Exulant – v kostele ČCE v Praze - Braniku**

OZNÁMENÍ

V neděli 25. prosince 2022 nás přešel do Boží slávy ve věku 88 let bratr

MUDr. Miroslav Veselovský,

člen přípravného výboru a následně výboru Občanského sdružení EXULANT.

MALÝ PRŮVODCE VELKOU HISTORIÍ Po stopách Moravských bratří

V návaznosti na 300. výročí založení Herrnhutu pořádal Exulant ve dnech 5. – 6. 7. 2022 zájezd do míst, ze kterých Moravští bratři a první bratrští misionáři pocházeli.

Autobus s námi, novodobými poutníky, začínal svoji pout' v Olomouci. Poté jsme vyrazili do Suchdolu nad Odrou. Počasí nám neprálo, už v Olomouci se zatáhlo a přelo po celý zbytek dne. U „Penzionu Poodří“ jsme vyzvedli další poutníky a vydali se s nimi do Hladkých Životic; jedná se o jednu z obcí, kterým věnoval Komenský v exilu svůj katechismus v roce 1661. Z Hladkých Životic odešlo prokazatelně za protireformace 18 exulantů.

Dále přijíždíme do Fulneku, kde zastavujeme na pěkném náměstí přímo pod zámekem. S deštníky směřují naše kroky do „Památníku J. A. Komenského“. Paní průvodkyně nás seznámila s historií Jednoty bratrské ve Fulneku. V letech 1618 – 1621 zde působil jako kazatel, správce sboru a rektor bratrské školy právě J. A. Komenský. Před postupem katolických vojsk po prohrané bělohorské bitvě musel v roce 1621 uprchnout. Pro Komenského nastalo kritické období, musel se skrývat, jeho manželka Magdaléna s oběma jejich dětmi zemřely v Přerově na mor. Nastala tvrdá rekatolizace, při níž byly ve Fulneku veřejně páleny i knihy z Komenského knihovny. V prostorách, kde probíhalo kázání, jsme si zazpívali dvě staré bratrské písně – „Radujme se vždy společně“ a „Ve jméno Krista doufáme“.

Na zpáteční cestě do Suchdola se zastavujeme ještě v „Lesním kostele“, jedná se o symbolické místo v lesní rokli Kletenského potoka. Zde se konaly tajné bohoslužby. Dnes je tu na památku kámen se znakem Beránka a informační tabule o rodu Schneiderů, udržovatelů víry v době protireformace. I zde jsme si společně zazpívali – píseň „Pod ochranou Nejvyššího“ a přesunuli jsme se na ne-daleký „Růžový palouček“.

Růžový palouček se nachází na vyvýšení, odkud je pěkný výhled do okolí. (Jiné „Růžové paloučky“ – u Litomyšle či v Žac-
léři – jsou spojeny s připomínkou odchodu exulantů, proto byl použit i zde tento název). Jedná se o kruhovou plochu, v jejímž středu opravdu rostou galské růže. V kruhu kolem růží jsou pamětní kameny se symbolickými otisky kolien modlitebníků a za nimi roste 5 lip dovezených z Herrnhutu a u nichž jsou informace o osudech každého z pěti exulantů. Dne 2. 5. 1724 se zde loučila skupina exulantů s domovem. Bylo to pět mladých mužů ze Suchdola – David Nitschmann (1695-1772), nazývaný Tesař, později první biskup obnovené Jednoty bratrské, David Nitschmann (1703-1779), nazývaný Syndikus, David Nitschmann (1696-1729) zvaný Konfessor, Johann Teltschik (1696-1764) a Melchior Zeisberger (1701-1781). V Herrnhutu později všichni zaujali významná postavení, proto bývají označováni jako „pět sloupů církve“.

Projíždíme kolem „Horního dvora“. Býval to velký hospodářský dvůr, který v 17. století patřil rodu svobodných sedláků Zeisbergerů. Po první světové válce a pozemkové reformě byl dvůr prodán zelovským reemigrantům. Pozdější doba kolektivizace zemědělství se na jeho stavu velmi negativně podepsala. Dne 2. 3. 1721 se tu narodil David Zeisberger, který patřil k těm Moravským bratrům, kteří ve své době tvořili dějiny „Nového světa“. Bývá označován za „apoštola Indiánů“. Hovořil plynule několika indiánskými jazyky a vytvořil i řadu literárních děl, mezi nimi byly biblické překlady, písně aj.

Poslední zastávka autobusem, předtím, než se ubytujeme, je na křižovatce u „Komenského lípy“. Tady byl v dávných dobách střed obce. Až do šedesátých let 20. století zde rostla lípa s obvodem kmene 7 metrů, o níž se tradovalo, že pod ní kázal Komenský. V roce 1970 zde byla vysazena nová lípa (původní byla zničena bleskem) a byla tu umístěna bronzová pamětní deska s nápisem „Zde kázal v roce 1618-1621 J. A. Komenský“. Původní bronzová deska byla

v devadesátých letech ukradena, a dnes tam je kopie.

Po velmi dobré večeři jsme se vydali pěšky do kostela sboru Českobratrské církve evangelické. Vyslechli jsme tam dvě přednášky. Romana Fojtová přednášela o prvním pokusu o reemigraci potomků pobělohorských exulantů do „země otců“ po první světové válce.

Pak nás seznámil Daniel Řičan s historií Suchdolu nad Odrou v době po vydání Tolerančního patentu a dále nás informoval o českých reemigrantech ze Zelova, kteří se sem přistěhovali ve dvacátých letech minulého století (byli to Jersákovci, Pospíšilovi, Šrajbrovi, Zounarovi, Markovi, Smetanovi a Špringlovi).

Po přednáškách nám bylo umožněno prohlédnout si celý kostel, a to myslím i prostory, kam se běžně člověk nedostane; nejkrásnější pohled na celý Suchdol byl z věže kostela. Kdo chtěl, vydal se, už za deště, na hřbitov.

Druhý den nás čekala návštěva „Muzea Moravských bratrů“, které provozuje spolek Moravian. Daniel Řičan nás seznámil s církevními dějinami místa a s expozicí.

Po skončení prohlídky jsme nastoupili do autobusu a vydali se do Mankovic. V této obci stojí dům rodu Stachů s pamětní deskou Matouše Stacha, zakladatele bratrské misie v Grónsku. Kvůli komplikacím na silnici jsme se tam ale nedostali. Pokračovali jsme do Kunína (dříve Kunewald), projeli kolem zámku, kde bydlel správce Leopold Dietrich, který si vzal vyhubení evangelíku za svůj úkol. Z Kunína odešlo do Herrnhutu asi 100 lidí, z toho asi 25 na misie.

Bez zastávky jsme minuli obec Bernartice, kde je na dolním konci usedlost, odkud pocházel původní bratrský rod Davidů. Z Bernartic odešly do Herrnhutu asi 2 osoby.

Další naše zastávka byla Ženklaava. Zde se narodil v roce 1692 místní nejproslulejší rodák Kristián David. Již svými současníky byl označován za „moravského Mojžíše“. Ze Ženklaavy do Herrnhutu odešlo 17 lidí, polovina z nich působila na misiích. I ze

sousedních obcí odešla řada exulantů – ze Žiliny 47 osob, 10 z nich odešlo na misie, ze Životic u Nového Jičína 24 osob, z nichž 6 působilo na misích, z Mořkova pětičlenná rodina a možná i další.

Po poslední zastávce – v Novém Jičíně – nás autobus odvezl zpět do Olomouce, kde jsme se rozloučili a domluvili se, že se zase opět uvidíme v roce 2023 na dalším zájezdu.

Moc děkujeme všem organizátorům zájezdu za jejich usilovnou práci, díky které můžeme utužovat vztahy mezi potomky a sympatizanty pobělohorských exulantů a navštěvovat místa, kterými procházeli, kde žili, bojovali naši předci, kteří se nebáli a Boží slovo šířili dál do světa.

*Půjdeš-li přes vody, já budu s tebou,
půjdeš-li přes řeky, nestrhne tě proud,
půjdeš-li ohněm, nespálíš se,
plamen tě nepopálí. (Izajáš 43,2)*

Kateřina Tomínová

ZÁVĚREM

Nezapomeňte se do 20. 3. 2023 přihlásit na náš tradiční zájezd. Bližší údaje o setkání v Trpístech a o sjezdu v Praze - Braníku budou v příštím věstníku, ale prosíme, počítejte s nimi.

Opět děkujeme Vám všem, kteří pamatujete na činnost spolku Exulant svými finančními příspěvky. Z vašich darů hradíme i náklady na vydávání a rozesílání věstníku, který vychází v nákladu 900 ks. Číslo účtu spolku Exulant je **209898309, kód banky 0800**.

Podmínkou členství v našem spolku není osobní "příslušnost" k exilu, resp. k reemigraci. Do svých řad zveme všechny zájemce o dědictví české reformace. Přihlásit se můžete písemně na adresu spolku nebo emailem na exulant@evangnet.cz. Z každé přihlášky máme radost. Po obdržení přihlášky Vás zařadíme do adresáře pro zasílání věstníku.

EXULANT, zapsaný spolek,

srdečně zve všechny své členy a příznivce na

S J E Z D

k připomenutí toho, že před 30 lety byl sjezdem reemigrantů „Návrat do země otců“ položen základ k existenci našeho spolku. Tentokrát se sejdeme k tématu

Exulantská tradice v zemi otců.

Sjezd se bude konat

v sobotu 9. září 2023 od 10.00 hodin

v kostele Českobratrské církve evangelické v Praze 4 – Braníku, Modřanská 1821/118.

Zároveň se bude konat členská schůze spolku.

Bližší informace přineseme v příštím věstníku.

Informační věstník zapsaného spolku EXULANT. Vydává EXULANT, zapsaný spolek. Vychází 2x ročně. Sídlo spolku i redakce: Jungmannova 22/9 (Husův dům), 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česká republika. <http://exulant.evangelnet.cz>, registrace MK ev.č. E23692 ISSN 1801-514X